

ΝΕΟ-ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΗ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ: Π. ΚΡΟΠΟΤΚΙΝ: Ἡ ἠθική τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. (Μετάφρ. Ἀντρ. Ζεβγά).—Π. ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ: Ὁ Μίμος. Μονόπραχτο.—ΓΙΑΝΗ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΩΤΗ: Ὁ Μικροαστός, (σάτυρα).—ΕΛΙΕ ΣΑΜΗΙ: Τὰ ὄνειρα τοῦ Ἰσραήλ. (διήγημα).—Κ. ΤΥΧΟΝΟΒΑ: Οἱ Καλὲς Τέχνες στὴ Ρωσία.—ΗΕΝΡΙ ΒΑΡΒΟΥΣΣΕ: Ὁ Μυστικισμός, (μελέτη).—Η ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΊΦΕΝ.—G. ΜΑΝΣΣΟΥΡΟΒ: Ἡ Μορφωτικὴ ἐργασία μέσα στοὺς Ἑλληνες ἀποίκους τῆς Ρωσίας.—ΓΙΑΝΗ ΚΟΡΔΑΤΟΥ: Οἱ Πρόδρομοι τοῦ Κινήματος μας: Ὁ Ἕνας Ἑλληνας «οὐτοπιστὴς σοσιαλιστὴς» πρὶν ἀπὸ 100 χρόνια.—ΑΝΟΙΧΤΟ ΓΡΑΜΜΑ στοὺς φίλους τοῦ Σοβιετικοῦ ἔργου.—ΠΕΤΡΟΥ ΠΙΚΡΟΥ: Τραβώντας τὸ δρόμο μας, (διήγημα).—ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ: Θ. Ν. ΤΣΑΒΕΑ: Γιὰ τὰ ἔργα τοῦ Καζαντζάκη: «Τὶ εἶδα στὴ Ρωσία» καὶ «Ταξιδεύοντας».—ΕΠΙΛΟΓΟΙ: Τὰ μαῦρα δεσμά, κλπ.—ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ, ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ, Περιοδικά.

ΑΡ. 4

ΑΠΡΙΛΗΣ 1928
ΧΡΟΝΙΑ ΠΡΩΤΗ

ΤΟ ΦΥΛΛΟ ΔΡ. 5

ΑΘΗΝΑ

“ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ,”

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΕΛΕΤΗΣ, ΚΡΙΤΙΚΗΣ & ΤΕΧΝΗΣ

Γράμματα, ἐμβάσματα κι ὄ,τι ἀφορᾷ τὸ περιοδικό,
στὴ δῆση : Ταχυδρ. Κιβώτιο 255. Ἀθήνα.

Συνδρομές : Ἐσωτερ. χρονιάτικη Δρ. 50.—Ἐξῆμ. 25.
Ἐξωτερ. » » Σελ. 6. Ἀμερ. δ. 2.

“REVUE NOUVELLE,”

MENSUELLE, CRITIQUE & LITTÉRAIRE

Tout ce qui concerne la redaction doit être adressé
à “NEA EPITHÉORISSI,” Boîte P. 255, Athènes.

Διαφημίσεις : Ἡ σελίδα Δρ. 600. Μισή καὶ τέταρτο
ἀναλόγως. Ὁ στίχος Δρ. 5.

SOMMAIRE DES NUMEROS PRÉCÉDENTS :

- № 1. — A. LOUNATCHARSKY : Introduction à l' Histoire des Religions. La Religion Grecque. Trad. Ch. Vatis. — JEAN ANGYLOS : Les Prisonniers. (poème). — ANDRÉAS ZEYGAS : Panait Istrati. (Sa vie et son œuvre). — K. M. : Quelques notes sur le Romantisme. — PETROS PICROS : La portée sociale et politique du Centenaire de Ugo Foscolo. — BORIS PILNIAK : La mort de vieux Archipov. (Extrait de «L' Année nue», Trad. Th. N. T.). — LA CRITIQUE DES LIVRES : «Les Deux Routes» de C. Paroritis par J. Cordatos. «Salvatore Dei» de N. Cazantzakis, «Esclaves assiégés» de G. Varnalis, par Th. N. Tsaveas. — Une Lettre de Romain ROLLAND à Caméneva. — Bibliographie des Livres étrangers. — Ceux qui s' en vont : Herman GORTER. — Épilogues, Mémento Bibliographique, etc.
- № 2. — M. GUINSBOURG : L' architecture contemporaine en Russie. — PETROS PICROS : «La portée politique et sociale du Centenaire de Ugo Foscolo», (II). — ALEXIS NEVAS : «Le chanson des chômeurs». — NICOLAS NICOLAÏDES : «Si les fils qui répandent la lumière...» — TH. SCOURLIS : «La main», (poème). — D. GORBOV : La Littérature Russe Contemporaine. — JULES SINGULIERUS : «L' Art Proletarienne», (poème). — PANAIT ISTRATI : La Taverne de Kir Leonida. (Pages autobiographiques inédites. Trad. Andréas Zeygas. — LA CRITIQUE DES LIVRES : «Toumpeki...» de P. Picros, «La vie passée» de P. Tañgopoulos, par Andréas Zeygas. — Ceux qui s' en vont : Thomas Hardy, Vicente Blasco Ibanez. — Épilogues, Mémento bibliographique, etc.
- № 3. — MAXIM GORKII : «Mon Salut» (aux ouvriers et paysans de la Russie Soviétique). — COSTAS VARNALIS : «L' Idéaliste ou l' Innocence enfantine», (satire). — PETROS PICROS : «Dans la «Caverne». — LÉON TROTSKY : Le Futurisme. (Extrait de son livre : «Littérature et Révolution»). — GOURAS ALITOURGITOS : «Le Révolutionnaire». — PANAIT ISTRATI : «Capitaine Mavrommatis». (Pages autobiographiques inédites. Trad. Andréas Zeygas). — SMIDT : La culture des masses à P. U. R. S. S. — N. BOUKHARINE : «Quelques notes sur les problèmes du Matérialisme Historique». (Trad. P. G. Skytalís). — BIBLIOGRAPHIE Des Livres Étrangers, par W. — LA CRITIQUE DES LIVRES : «Élégies et Satires» de C. Caryotakis par A. Z., «Bolchévisme, Fascisme et Démocratie» de Nití, par Th. N. T. — ÉPILOGUES, Mémento Bibliographique, etc.
- № 4. — KROPOTKINE : L' éthique chez les Grecs anciens. L' évolution des doctrines morales en Grèce. Trad. A. Zeygas. — P. PREVELAKIS : Le Mime. — J. MONASTIRIOTIS : Le petit-bourgeois. — ELIE CAMHI : Les Rêves d'Israël... — K. TYCHONOVA : La Gravure en Russie Soviétique. HENRI BARBUSSE : Le Mysticisme. — LE CENTENAIRE d'Henrik Ibsen. — G. MANSOUROV : La situation culturelle des colons Grecs en Russie. — JEAN CORDATOS : Les Précurseurs de notre mouvement : Panayotis Sofianopoulos, «utopiste—socialiste» grec, avant cent ans. — PETROS PICROS : En cheminaut... (impressions—esquisses). — LA CRITIQUE DES LIVRES : T. N. Tsaveas : Deux œuvres de Cazantzakis : «Ce que j' ai vu en Russie», «En voyageant». — ÉPILOGUES : Le chaînes noires, etc., Mémento bibliographique, etc.

Στὸ Σοσιαλιστικὸ Βιβλιοπωλεῖο ὅλες οἱ νεώτερες κοινω-
νιολογικὲς καὶ λογοτεχνικὲς ἐκδόσεις.

Μάρξ—Ἐγκελς—Λένιν—Μπουχάριν—Στάλιν.

Γράμματα κ' ἐπιταγές : Ὀδὸς Ἀθηνᾶς 129.

TRAVAILLEURS INTELLECTUELS DES TOUS LES PAYS VENEZ-NOUS EN AIDE

AUX INTELLECTUELS DU MONDE ENTIER
AUX ASSOCIATIONS DES GENS DES LETTRES
AUX SOCIÉTÉS SAVANTES
A LA LIGUE DES DROITS DE L' HOMME ET DU CITOYEN
A LA PRESSE D' AVANT-GARDE
A TOUT HONNÊTE HOMME

CRI D'ALARME!

Une cruelle, une noire terreur, terreur contre toute libre pensée, contre toute conscience libre, plane depuis des mois et des mois sur notre pays qui se réclame de l' antique civilisation.

Depuis des mois et des mois, magistrats irréguliers, flicaille barbare, font et exécutent la loi, bourrent de citoyens les prisons et les îles désertes, pour délits de pensée, délits de conscience, sans autre forme de procès qu' une arrestation brutale, qui semblerait plutôt à un enlèvement.

Des mandats d' arrêt, signés en blanc, sont répandus aux mains du dernier des mouchards qui n' a qu' à remplir et à arrêter, ainsi que l' a dénoncé en pleine Chambre des Députés, l' Amiral même M. Cacoulidis, dont les idées conservatrices ne sauraient cependant être mises en doute.

En même temps, le Saint - Synode, sous la conduite du Métropolitte d' Athènes Chrysostome, personne déjà accablée par des accusations pour affaires louches, et qui a déjà subi le dernier des outrages à la sortie de l' Eglise, de la part de ses propres fidèles, ce Saint - Synode, sous ce Saint Métropolitte, convoque des intellectuels, citoyens libres, à venir rendre compte de leurs opinions religieuses par devant le Consistoire.

Or, ignoble et éhonté épilogue de cette barbarie sans nom, est, aujourd' hui, un odieux projet de loi, qui, aussitôt repris les travaux de la Chambre, aura vigueur de loi—loi scélérate, en dépit et l' encontre de la «Constitution», comme aussi de toute notion de morale et d' humanité.

Toute liberté de pensée sera étouffée «legalement». Le délit de conscience sera consacré tout comme aux temps des Loyola et des Torquemada.

Notre Gouvernement actuel, qui se targue de ses membres réactionnaires comme M. M. Michalacopoulos, Metaxas, etc., aura legalisé sa triste besogne.

... Et la Grèce, honteuse et barbare, sera rayée du rang de pays civilisés! La civilisation aura vécu, si vous ne nous venez pas en aide, mais à temps, vous tous:

TRAVAILLEURS, INTELLECTUELS DES TOUS LES PAYS!
VOUS TOUS, HONNÊTES GENS!
VOUS TOUS, QUI ÊTES POUR LA LIBERTÉ DE PENSÉE!

C' est à vous que nous protestons des toutes nos forces, contre cette loi scélérate. C' est à vous que nous dénonçons ces infamies.
C' est de vous que nous attendons aide et secours.
Compagnons de route: LE TEMPS PRESSE!

LA “REVUE NOUVELLE,”

Π. ΚΡΟΠΟΤΚΙΝ:

Η ΗΘΙΚΗ ΤΩΝ ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΗΘΙΚΩΝ ΑΝΤΙΛΗΨΕΩΝ ΣΤΗΝ ΑΡΧΑΙΑ ΕΛΛΑΔΑ

ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΓΑΛΟ ΕΡΓΟ ΤΟΥ: "ΗΘΙΚΗ,,

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΝΤΡΕΑ ΖΕΒΓΑ

[Σημ. «Ν.Ε.»—Η «Ἠθική» τοῦ Κροπότκιν εἶναι τὸ ἔργο στὸ ὁποῖο ὁ Ρώσος φιλόσοφος ἔχει ἀφιερώσει τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς του. Ἐξετάζει σ' αὐτὸ τὴν ἐξέλιξιν τῶν περὶ ἠθικῆς ἀντιλήψεων ἀπὸ τὴν πανάρχαια ἐποχὴ Ἰσάμε τὰ δικὰ μας χρόνια μὲ ἐδῶτητα σκέψης καὶ βαθειὰ παρατηρητικότητα. Τὰ συμπεράσματα τοῦ Κροπότκιν, φυσικά, δὲν ἀνταποκρίνονται στὶς ὀρθόδοξες ἀντιλήψεις τῆς μαρξιστικῆς κοσμοθεωρίας καὶ σὲ πλείστα σημεῖα ἔχουν ἀναίρεθαι ἀπὸ μαρξιστὰς θεωρητικούς. Ὡστόσο ἡ «Ἠθική» του παραμένει ἕνα ντοκουμέντο ἱστορίας σημασίας, πολὺ περισσότερο μάλιστα σημαντικὸ, καθ' ὅσον εἶναι μὴ ἀπὸ τὶς πρώτες ἀπόπειρες ποῦ ἔγιναν, σὲ μιὰ ἐποχὴ ἐπηρεασμένη ἀπὸ τὰ δόγματα τῶν ἀστῶν φιλοσόφων, γὰρ νὰ θεμελιωθεῖ ἡ Ἠθικὴ πάνω σὲ βάσεις ποῦ δὲν ἔχουνε τίποτε κοινὸ μὲ τὶς θρησκευτικὰς προλήψεις καὶ μεταφυσικὰς ἀρηρημένους ἔννοιους. Εἰδικὰ τὸ κεφάλαιον περὶ τῆς Ἠθικῆς τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, εἶναι μὴ λεπτομερικὴ καὶ βαθειὰ ἱστορικὴ ἔρευνα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς φιλοσοφίας ποῦ ὡς τὰ σήμερα καθεὶς δὲ μᾶς τὴν ἔχει δώσει σὲ τὴν σαφήνεια καὶ ἀναλυτικότητι. Σὰν τέτοια (δηλ. σὰν ἕνα χρῆσιμο ντοκουμέντο ἱστορικῆς ἔρευνας ἀπὸ ἕνα μὴ ἀστὸ φιλόσοφον) τὴν προσφέρουμε στοὺς ἀναγνώστες μας].

Ὅπως ὅλοι οἱ πρωτόγονοι λαοί, οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες, φαντάζονταν γιὰ κάμποσον καιρὸ τ' ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰ φοβερὰ φυσικὰ φαινόμενα ὡς πανίσχυρα ὄντα μὲ μορφὴ ἀνθρώπινη, ποῦ παρεμβαίνουν διαρκῶς στὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων. Ὡς θαυμάσιον ντοκουμέντο τῆς ἐποχῆς αὐτῆς μᾶς χρησιμεύει ἡ «Ἰλιάδα». Βλέπουμε, μέσα ἐκεῖ, ἠθικὰς ἀντιλήψεις ἐντελῶς ἀνάλογες μ' ἐκείνους ποῦ συναντοῦμε καὶ στὴ δική μας ἐποχὴ, σὲ πολλοὺς ἄγχιους λαούς. Ἡ παραβίασιν τοῦ ὅτι θεωρεῖται ὡς ἠθικὴ διαγωγή, τιμωρεῖται ἀπὸ τοὺς θεοὺς ποῦ ὁ καθένας τοὺς προσωποποιεῖ, ὑπὸ μορφῇ ἀνθρώπινη, τούτῃ ἢ ἐκείνῃ τῇ φυσικῇ δυνάμει.

Μὰ ἐνῶ ἄλλοι λαοί, βραδύνανε στὸ στάδιον τοῦτο τῆς ἐξέλιξης, ἡ ἀρχαία Ἑλλάδα, λίγες

ἐκατοστὰς χρόνια μόνον μετὰ τὴν ἐποχὴ ποῦ ἔψαλε ἡ «Ἰλιάδα», δηλαδὴ στὸν 7ο καὶ 6ο αἰῶνα π. Χ., μᾶς ἐμφανίζει φιλοσόφους ποῦ θέλουνε νὰ θεμελιώσουνε τὴς ἠθικὰς ἔννοιους ὄχι μὴ ἀποκλειστικὰ καὶ μόνον στὸ φόβον τῶν θεῶν ἀλλὰ στὴν κατανόησιν ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον τῆς δικῆς του φύσης: σεβασμὸς τοῦ αἰτίου του, αἴσθησις ἀξιοπρέπειας, ἀναγνώρισις κάποιου ὑψηλότερου σκοποῦ, διανοητικὸ καὶ ἠθικόν.

Ἦδη, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ αὐτῇ, οἱ Ἕλληνες φιλόσοφοι ἴδρουναν πολλὰς σχολὰς. Οἱ μὲν προσπαθοῦσανε νὰ ἐξηγήσουνε, κατὰ ἕνα τρόπο φυσικόν, ὀλίγονον τὸν «κόσμον» καὶ συνεπῶς καὶ τὸ ἠθικόν στοιχεῖον στὸν ἄνθρωπον—ἡ δὲ γνώσιν τοὺς ἀπέρρεε ἀπὸ τὴν παρατήρησιν καὶ τὴν πείραν, ὅπως γίνεται σήμερον σ' ὅλες τὶς ἐπιστῆμας. Ἄλλοι, τοῦναντίον, ἰσχυρίζονταν ὅτι ἡ καταγωγή καὶ ἡ ζωὴ τοῦ σύμπαντος δὲ μποροῦνε νὰ προσωποποιηθῶν στὴ φυσικὴ ἐξήγησιν, γιὰ τὸ ὁρατὸς κόσμος εἶναι δημιουργημὰ τῶν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων—εἶναι ἡ ἐνσάρκωσις κάποιου πράγματος, δυνάμεων ἢ «ἀφηρημένων ἐνοιῶν» οἱ ὁποῖοιες βροῦνται ἐξω ἀπὸ κάθε τι ποῦ ὑπάρκειται στὴν ἀνθρώπινη παρατήρησιν. Ἔτσι ὁ ἄνθρωπος γνωρίζει τὸ σύμπαν ὄχι ἀπὸ τὶς ἐντυπώσεις ποῦ δέχεται ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον ἀλλὰ ἀπὸ τὴν ἀφηρημένην θεωρίαν, τὴ «μαθηματικὴν».

Ὡστόσο, στίς ἀφηρημένες αὐτὰς ἔννοιους, τίς χρημιμένες ἀπὸ τὰ μάτια καὶ τὴν ἀκοή μας, οἱ τότε φιλόσοφοι ἔβλεπαν μιὰ προσωποποίησιν τοῦ «Ἀνώτερου Λογικοῦ», τοῦ «Λόγου», τῆς «Ἀνώτερης Θέλησης» ἢ τῆς «Παγκόσμιου Ψυχῆς», γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ ἄνθρωπος δὲ μπορεῖ νὰ σχηματίσει καμιά ἰδέαν παρὰ μὲ τὴ γνώσιν τοῦ ἑαυτοῦ του. Ὅσες προστάθεις μ' ἂν κατέβαλε ὁ μεταφυσικὸς γὰρ νὰ ἐμφανώσῃ αὐτὰ τὰ σύμβολα καὶ νὰ τοὺς δώσει μιὰ ὑπερανθρώπινη ἢ ἀκόμα καὶ ὑπερφυσικὴ καταγωγή, δὲ μποροῦ-

θικές αντιλήψεις οι οποίες κατά βάθος είναι όμοιες στους διάφορους λαούς σε διάφορες εποχές, άφου παντού και πάντα, θεωρούν ως επαύθυμητή την εδύχια του συνόλου; Γιατί, τελικά, η εδύχια του ατόμου ταυτίζεται με την εδύχια της προσωπικότητας των ανθρώπων; Γιατί, η πρώτη είναι αδύνατη χωρίς τη δεύτερη, πού γενικά; Και τι πράμα μεταμορφώνει τον άνθρωπο από πλάσμα ζωώδες, σε πλάσμα ικανό να λαμβάνει ύψωση και τα συμπεριφέροντα των άλλων, συχνά μάλιστα να θυσιάζει σε αυτά την προσωπική του εδύχια και τη ζωή του;

Μαθητής του Σωκράτη, ο Πλάτωνας, δέ μπορούσε πια να αποδώσει την αρχή της ιδέας του καλού στα παραγγέλματα των θεών, Βροντής, Ήλιου Σελήνης, κλπ. δηλ. σε φυσικές δυνάμεις πού έχουν δανειστεί την ανθρώπινη μορφή Ξεάλλου, Ένεκα των στοιχειωδών γνώσεων πού είχαμε τότες για τις ανθρώπινες κοινωνίες, δέ μπορούσε να ζητήσει την εξήγηση της έννοιας του καλού εκεί πού τη ζητάμε και τη βρίσκουμε σήμερα: στη βαθμιαία δηλ. ανάπτυξη της κοινωνικότητας και του συναίσθηματος της ισότητας. Γι' αυτό, την εξήγηση αυτή τη βοήθησε στην Ίδέα, σέ κάτι άρηρημένο πού καταλαμβάνει ολόκληρο τον κόσμο, όλάκερο το σύμπαν, συμπεριλαμβανομένου και του ανθρώπου. Τίποτε δέ μπορεί να εκδηλωθεί σ' αυτό τον κόσμο πού νά μήν έχει την αρχή του στη ζωή της ολότητας—αυτή είναι η βασική του ιδέα, ιδέα έντελής όρθή από φιλοσοφική άποψη. Άλλά δέν έβγαλε άπ' αυτήν όλα τα συνεπαγόμενα συμπεράσματα. Φαίνεται ότι θά ώφειλε νά συναγάγει πώς αν η ανθρώπινη λογική ζητά ύπό μορφή «νόμου της ζωής», τό καλό, τη δικαιοσύνη, την άρμονία, τό κάνει γιατί όλ' αυτά υπάρχουν μέσα στη ζωή της φύσης, ότι άπ' αυτό τό ανθρώπινο πνεύμα άντλησε τά βασικά στοιχεία. Ωστόσο όμως ο Πλάτωνας, ζητώντας διαρκώς ν' άπαλλαγεί από τις πλάνες των προκατόχων του, έφτασε στό συμπέρασμα πώς η από τον άνθρωπο άναζήτηση κάποιου πράγματος άνωτερου από τη ζωή την καθημερινή, δηλ. του Καλού και της Δικαιοσύνης, βρίσκει την εξήγησή της όχι στη φύση, αλλά σέ κάτι πού βρίσκεται πέρα από την ανθρώπινη νόηση πέρα από τις αισθήσεις και την πείρα μας: στην παγκόσμια Ίδέα.

Καταλαβαίνει κανείς πώς οι «νεοπλατωνικοί» κι' αργότερα ο Χριστιανισμός, εξεμεταλλεύθησαν τό συμπέρασμα αυτό του έλληνα φιλοσόφου, τόσο νοήμονα και τόσο συμπαθητικού, για νά ιδρύσουνε πρώτα τό μυστικισμό, ύστερα τό μονοθεϊσμό και νά εξηγούνε τό ήθικό στοιχείο στον άνθρωπο όχι από τη φυσική ανάπτυξη της νοημοσύνης και των κοινωνικών αισθημάτων αλλά από την Άποκάλυψη.

Καταλαβαίνει επίσης, γιατί ο Πλάτωνας—έφροσο δέν κατονούσε την άνάγη νά θεμελιώσει την ήθική σ' αυτό τόυτό τό γεγονός της κοινωνικής ζωής, (πράμα πού θά τον οδηγούσε ίσως ν' άναγνωρίσει την ισότητα των ανθρώπων), μιά πού δέν είχε φτάσει σ' αυτή την ιδέα: ότι τά ήθικά δόγματα είναι άνίσχυρα αν τό κοινωνικό καθέστως βρίσκειται σ' αντίφαση μ' αυτά,—στην «Πολιτεία» του έκφράζει ένα κοινωνικό Ιδεώδες πού είναι, καθώς και των προγενεστέρων του, μιά πολιτεία τάξης, βασιμμένη στην ύποταγή ώρισμένων στοιχείων σέ άλλα, καθώς επίσης και στη σκληριά ή και στη θανατική ποινή. Με τον ίδιο επίσης τρόπο εξηγείται και τό γεγονός ότι σ' όλη την ιστορία της ήθικής επιστήμης της εξέλιξης των ήθικών έννοιών στον άνθρωπο, από την εποχή της αρχαίας Ελλάδας ίσαμε τον Πλάτωνα και τό Σπινόζα, βλέπουμε νά κυριαρχεί ή αυτή βασική ιδέα της ύπερο-ανθρώπινης και ύπερο-φυσικής καταγωγής της ήθικής.

Είν' αλήθεια πώς μερικοί σοφιστές, προγενέστεροι του Πλάτωνα, έφτασαν σέ μιά φυσική εξήγηση των φαινομένων. Άπό την εποχή, εκείνη, προσπαθήσανε ν' αποδώσουνε στη ζωή της φύσης μηχανικές αίτιες όπως κάνει τώρα η θειτική φιλοσοφία: μερικοί μάλιστα σοφιστές έβλεπαν στις ήθικές έννοιες μιά άναγκαία συνέχεια της φυσικής σύνθεσης του ανθρώπου. Άλλά οι έπιστημονικές γνώσεις εΐτανε πολύ άνεπαρκείς, τότε, για νά γίνει δεχτή μιά τέτοια αντίληψη περι ήθικής, και έτσι, για μακρά χρονία, ή ήθική έμεινε ύπό την κηδεμονία της θρησκείας. Μονάχα τώρα αρχίζουνε νά την οίκοδομούνε άπ'ω πού σέ βάσεις δανεισμένες από τις φυσικές επιστήμες.

Ένεκα του χαμηλού επιπέδου πού βρίσκονται τότες η γνώση της φύσης, η θεωρία του Πλάτωνα εΐτανε φυσικά ή πού παραδείχτη από την πλειψηφία των μορφωμένων. Βρισκόταν ίσως άκόμη σύμφωνη και με τις νέες θρησκευτικές τάσεις, πού έρχονταν άπ' την Ανατολή, όπου, την εποχή εκείνη, διαμορφώνονταν ο βουδδισμός. Μ' αυτό, δέν άρχει για νά εξηγήσει την επίδραση του Πλάτωνα, ή οποία είναι αΐθητη άκόμη και μέχρι των ήμερών μας. Το ούσιώδες είναι ότι ο Πλάτωνας εισήγαγε ένα τρώπο ιδεαλιστικό στην κατανοήση του ήθικού στοιχείου. Γι' αυτόν ή «ψυχή» είναι η συνένοση της λογικής, του αισθημάτων και της θέλησης, από την οποία (συνένοση) άπορρέουν η σύνεση, τό θάρρος και η έγγκράτεια στα πάθη. Το ιδεώδες του είναι ο Έρως, ή Φιλία ή λέξη έρως είχε τότες σημασία πλατύτερη από τη σημερινή. Ο Πλάτωνας ύποδηλώσε μ' αυτήν όχι μόνο την άμοιβαία άφοσίωση δυο πλασμάτων, αλλά και την κοινωνική ζωή βασισμένη στη συμφωνία

μεταξύ των τάσεων του ατόμου και των τάσεων όλων των άλλων μελών της κοινωνίας. Ο έρως του εΐταν επίσης κ' ό,τι ονομάζουμε έμεϊς σήμερα κοινωνικότητα ή άμοιβαία συμπάθεια,—συναίσθημα τό οποίο, καθώς άποδεικνύουν τά άναφερθέντα άλλου παραδείγματα από τη ζωή των ζώων και των ανθρώπων,—ένυπαρχει σ' όλάκερο τό ζωικό κόσμο και άποτελεί ένα όρο τόσος άπαραίτητο για την ύπαρξή του, όσο και τό ένστιχτο της αυτοσυντήρησης. Ο Πλάτωνας τό άγνοούσε, έννοιωθε όμως τη σημασία του ούσιώδους αυτού παρατόμου κάθε προοδευτικής άπ' ατην ύψη, δηλαδή εκείνου πού καλούμε έμεϊς σήμερα Έξέλιξη.

Άλλά είναι και κάτι άκόμη. Μ' όλο πού ο Πλάτωνας δέν εξέτιμησε στην πραγματική της αξία τη σημασία της δικαιοσύνης στην έξερευνησά της ήθικής, την παρουσίαζει κατά τόυτό τρόπο, ώστε εκπλήττειται κανείς πού δέν βλέπει τους σοφούς πού ακολουούθησαν, νά τη θέτουν ως βάση της ήθικής. Έτσι, στό διάλογο του Άλκιβιάδη, πού άποδίνεται στό νέο Πλάτωνα, ο Σωκράτης αναγκάζει τον Άλκιβιάδη νά άναγνωρίσει πώς μοιούνται οι άνθρωποι είναι ικανοί νά κάνουν λυσσασμένους πολέμους διατείνόμενοι ότι τους κάνουν για τη δικαιοσύνη, στην πραγματικότητα χτυπώντας για ό,τι θεωρούν πώς είναι ώφελιμότερο. Άλλά τό δίκαιο είναι πάντοτε ώραίο: είναι πάντοτε άγαθόν, συνεπώς πάντοτε ώφελιμο. Δέ μπορεί λοιπόν κανείς νά βρει ποτέ σημαντικότερο πράμα από τη δικαιοσύνη, την όμορφιά, τό καλό, τό ώφέλιμο(*).

Εΐναι περίεργο, στον ίδιο διάλογο, νά διαβάσει κανείς τί λέει ο Πλάτωνας για την ψυχή και τό θεϊκό της μέρος: θεωρεί ως «θεϊκό» τό μέρος με τό οποίο κατονοεί και σκέπτεται, δηλαδή τη λογική και όχι τό συναίσθημα. Και τελειώνει με τά λόγια αυτά, βαλμένα στό στόμα του Σωκράτη: «Εάν ενεργήτε με δικαιοσύνη και σύνεση, σέ και ή πολιτεία, θά ευαρεστήσετε τους θεούς με τις πράξεις σας... Και... στις πράξεις σας, πρέπει ν' άποβλέπετε πάντα στό φωτεινό και τό θεϊκό. Άποβλέποντας έτσι σ' αυτό, θά δείτε και θά γνωρίσετε τους έαυτούς σας, και ό,τι είναι ώφελιμο για σας»(**).

Ο Πλάτωνας μιλάει σαφέστερα άκόμη περι δικαιοσύνης και ήθικής γενικά, στό διάλογο

(* «Τά δίκαια έρα, ό Άλκιβιάδη, σ' έμπερνά εστί:—Έοικεν.» (XII. 17,18) (Παραπομπή του μεταφραστή).

(**) «Δικαίως μέν γάρ πράττοντες και σωφρόνως σέ τε και ή πόλις, θεοφιλώς πράξετε... Και όπερ γε εν τοις πρόσθεν έλεγουμεν, εΐς τό θεόν και λαμπρόν όφάντες, πράξετε... Άλλά μήν ένταύθα γε βλέποντες, ύμείς τε αυτός και τά ύμείτερα άγαθά κατόψοσθε και γνώσσοσθε.» (XXX). (π.τ.μ.).

του στό «Συμπόσιο» όπου οι συμπότες ξεμυνούν τον Έρως, τό θεό της Άγάπης—όχι βέβαια στό ά μέρος της συνδιάλεξης, όπου λένε τετιμμένα πράματα, αλλά στό δεύτερο, όταν κουβεντιάζουν μεταξύ τους ο ποιητής δραματουργός Άγάθωνας κ' ο Σωκράτης.

Οί άρετές του Έρως, λέει ο ποιητής, είναι ή δικαιοσύνη του, η έγγκράτεια του, τό θάρρος του, ύστερα ή άγάπη του προς την όμορφιά: δέν άνέχεται τίποτε τό άσχημο. Εΐν' ο άνθρωπος πού όρχνει τους φραγμούς πού κάνουν τον άνθρωπο ξενο στους άλλους, αυτός τους φέρνει σέ συνάφεια και τους συνενώνει σέ κοινωνία... Διδάσκει την τρυφερότητα, άποδιώχνει την τραχύτητα, διεγείρει την καλοσύνη, χαλινάγωγει τό μίσος... προνοεί για τους καλούς και παραμειλί τους κακούς κλπ.

Στό ίδιο έργο, ο Πλάτωνας ισχυρίζεται και άποδεικνύει με τό στόμα του Σωκράτη, πώς η άγάπη εΐν' άεξεχώριστη από τό καλό και την όμορφιά. Η άγάπη, λέει ο Σωκράτης, «είναι ή παραγωγή στην όμορφιά, κατά τό σώμα και κατά τό πνεύμα». Η άγάπη τείνει νά συγγενέψει με τό καλό και τό ώραίο: τελικά ξαναγορρίζει στην έρευνα του καλού και της όμορφιάς. «Ο άνθρωπος όφείλει νά άναγνωρίσει, πώς η όμορφιά πού βρίσκειται σ' ένα σώμα εΐν' άδερφή της όμορφιάς πού βρίσκεται σ' άλλα. Κι' αν είναι πρέπο νά έρευνήσει τί είναι ώραίο, γενικά, ο άνθρωπος μάς θά έπρεπε νά θεωρήσει την όμορφιά όλων των σωμάτων σάν ένα και τό αυτό πράμα... ΄Υστερ' άπ' αυτό, όφείλει νά θεωρεί την όμορφιά της ψυχής σάν κάτι πολύ άνώτερο από την όμορφιά του σώματος... Άπ' αυτό θά όρμηθεί νά εξέτασει τό ώραίο στις ένέργειες των ανθρώπων και στους νόμους και θά ιδεί πώς η ήθική όμορφιά είναι παντού της ίδιας φύσης: τότε θά μάθει νά θεωρεί τη φυσική όμορφιά σάν κάτι ετελές. Όταν ο άνθρωπος φτάσει σ' αυτό τό βαθμό της άντύληψης της όμορφιάς, λέει ο Πλάτωνας, «θά ιδεί έξαρνικά ή έμφανίζονται στα μάτια του, μιά θαμνοτική όμορφιά... όμορφιά αΐνια, πού δέ γενιεται ούτε χάνεται, πού δέν έχει παρακμή ούτε έπαύσηση, πού δέν είναι ώραία σ' ένα μέρος κ' άσχημη σ' έν άλλο, ώραία μόνο στον τάδε καιό, στό δεΐνα τόπο, στην τέτοια της άποψη, ώραία για τους μέν, άσχημη για τους άλλους...» Φάντοντας στον πύ άνηλό βαθμό του ιδεαλισμού, ο Πλάτωνας προσθέτει πώς η όμορφιά του είναι μιά όμορφιά άπόλυτα ταυτόσημη κ' άμετάβλητη καθ' έαυτήν, πώς είναι «αυτό τοστί τό ώραίο», «τέτοιο όπως είναι καθ' έαυτό» ή άλλοιώς, αν τό πούμε, σά μιά έννοια πού πνευμάτος μας και των αισθημάτων μας, μιά Ίδέα.

Τέτοιος ήθηόξο ο ιδεαλισμός του Πλάτωνα καθόλου λοιπόν εκπληκτικό αν μέχρι σήμερα διε-

νά καταταχτούν σε μιὰ οποιαδήποτε κακία, ἀπ' ὅπου μορεῖ να βγάλει κανεὶς τὸ συμπέρασμα ὅτι καταλάβαινε πὸς κάθε πράξη πὸν ὀνομάζουμε κακὴ εἶναι σχεδὸν πάντα μιὰ ἀδικία πρὸς τὴν ἀπάντη ἐνὸς ἄλλου.

Ἐνὸ ὅμως ξεχωρίζε διὰ εἶδη ἀδικίας: τὴ γενικὴ ἀδικία πὸν εἶναι ἡ παραβίαση τῶν νόμων, καὶ τὴν ἀτομικὴ ἀδικία πὸν εἶναι ἡ συμπεριφορὰ ἀπέναντι τῶν ἀνθρώπων κατὰ τρόπο μὴ δίκαιο, καὶ διὰ ἀντίστοιχα εἶδη δικαιοσύνης, ὁ Ἀριστοτέλης ἀναγνώριζε ἀκόμη διὰ εἶδη «εἰδικῆς δικαιοσύνης» ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἓνα εἶναι ἡ «διανεμητικὴ δικαιοσύνη» (διανομὴ ἴση ἢ ἀνισοτήτων τιμῶν, τῆς περιουσίας καὶ ὅλων τῶν ἄλλων ἀγαθῶν πὸν μποροῦνε νὰ μοιραστοῦνε ἀνάμεσα σ' ὅλα τὰ μέλη τῆς πολιτείας)—καὶ τ' ἄλλο: ἡ δικαιοσύνη πὸν «κανονίζει τί ἀποτελεῖ τὸ ἀντικείμενο μιᾶς ἀναλλαγῆς». Κι' ὁ μεγάλος αὐτὸς σοφὸς τῆς ἐφαρμογῆς πρόσθετε ἀμέσως παρακάτω πὸς ἐκπερε νὰ ὑπάρχει στὴν ἰσότητα συνελπῶς δὲ καὶ στὴ δικαιοσύνη, ἓνα «μέσο». «Ὅμως μιὰ πὸν ἢ ἔννοια τοῦ μέσου εἶναι ἀπόλυτα συμβατικὴ, ἐκμηδένιζε εἶται αὐτὴ καθαντὴ τὴν ἰδέα τῆς δικαιοσύνης, θεωρουμένης ὡς τῆς μόνης λύσης τῶν πολυπλοκῶν καὶ διαμφισβητούμενων ζητημάτων τῆς ἠθικῆς, ὅπου ὁ ἀνθρώπος ταλαντεύεται μεταξὺ διὰ δυνατῶν διεξόδων. Καὶ πραγματικὰ, ὁ Ἀριστοτέλης δὲν παραδεχότανε τὴν ἰσότητα στὴ «διανομὴ», δὲ ζητοῦσε παρὰ μόνον τὴν «ἀναλογικότητα» (*).

Ἔτσι, ζώντας μέσα σὲ μιὰ κοινωνία πὸν διφύτατο ἡ σκλαβιά, ὁ Ἀριστοτέλης δὲν διακί-

ρυξε ποτὲς ὅτι ἡ δικαιοσύνη ἀπαιτοῦσε τὴν ἰσότητα μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων. Ἀρκεστῆκε μὲ μιὰ ἐμπορικὴ δικαιοσύνη καὶ δὲν ἀνακίρυξε καν τὴν ἰσότητα ὡς ἰδεώδες τῆς κοινωνικῆς ζωῆς. Χρειάστηκε ἡ ἀνθρωπότητα νὰ ἴσῃσει σὲ κοινωνία διὰ χιλιάδες ἀκόμη χρόνια προτοῦ σὲ μιὰ χώρα, τὴ Γαλλία, ἡ ἰσότητα ἀνυψοῖται σὲ κοινωνικὸ ἰδεώδες μαζί μὲ τὴν ἐλευθερία καὶ τὴν ἀδερφοσύνη.

Γενικὰ μιλώντας, τόσο στὴν ἠθικὴ ὅσο καὶ στὴν πολιτικὴ, ὁ Ἀριστοτέλης δὲν προπορεύτηκε τοῦ αἰῶνα του. Μὰ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ὁρισμοὺς τῆς ἐπιστήμης, τῆς σοφίας καὶ τῆς τέχνης (Βιβλίον VI, Κεφ. III, IV, V) εἶταν ὁ πρόδρομος τοῦ Βάκωνα. Στὴν ἐχτίμηση τῶν διαφορῶν εἰδῶν τοῦ «καλοῦ» προηγήθηκε τοῦ Μπέντχαμ. Ἐξάλλου, ἀπ' τὴ μιὰ μεριά, κατὰλαβε πολλὰ καλὰ τὸ ὄλο τῆς ἀπλῆς κοινωνικότητας, πὸν σύγχιζε ὡστόσο μὲ τὴ φιλία καὶ τὴν ἀμοιβαία ἀγάπη (Βιβλίον VIII, Κεφ. VIII) κι' ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά, εἶταν ὁ πρῶτος πὸν ἐπέστησε τὴν προσοχὴ σὲ κὰ πὸν εἶχε διαφύγει ἀπὸ τοὺς περισσότερους φιλοσόφους τῆς ἐποχῆς του: ὅτι πραγματευόμενοι περὶ ἠθικῆς, πρέπει νὰ ξεχωρίζουμε ἐκεῖνο πὸν ἔχουμε τὸ δικαίωμα ν' ἀπαιτοῦμε ἀπ' ὅλους, καὶ τὴν ἥρωικὴ ἀρετὴ πὸν ξεπερνᾷ τὶς δυνάμεις τοῦ μέσου ἀνθρώπου (B. VII, Κεφ. I). Κι' ὡστόσο, εἶν' ἀκριβῶς τὴν τελευταία αὐτὴ ἀρετὴ (πὸν καλοῦμε αὐταπάρηση ἢ μεγαλοφυξία) ἡ ὁποία κάνει τὴν ἀνθρωπότητα νὰ προοδεύει καὶ ἡ ὁποία ἀναπτύσσει τὴν τάση νὰ πραγματοποιήσει τὸ ὄρα ἰο, πὸν ἢ ἠθικὴ τοῦ Ἀριστοτέλη ζητεῖ νὰ ἀναπτύξει (ὄλο τὸ VII Κεφ. τοῦ VIII βιβλίου). Μὰ εἶναι φανερὸ ὅτι δὲ μποροῦμε νὰ ζητοῦμε ἀπ' ὄλο τὸν κόσμον αὐτὴ τὴν ἀνδραγαθία.

Τέτοια εἶταν ἡ ἠθικὴ φιλοσοφία τοῦ μεγάλου ἀλλὰ μὲ λίγο βάθος σοφοῦ πὸν κατεῖχε ἐξέχουσα θέση στὸν τότε πολιτισμὸ κι' ὁ ὁποῖος, κατὰ τοὺς τρεῖς τελευταίους αἰῶνες (ἀπὸ τὴν Ἀναγέννηση) ἐξάσκησε μεγάλη ἐπίδραση στὴν ἐπιστῆμη γενικὰ καὶ τὴ φιλοσοφία τῆς ἠθικῆς εἰδικὰ.

(Στὸ ἐρχόμενο: Ἡ φιλοσοφία τοῦ Ἐπίκουρου καὶ τῶν Στωϊκῶν. Ἡ ἱστορία τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς φιλοσοφίας στὴ φιλοσοφία τῶν πρώτων ρωμαϊκῶν χρόνων).

Π. ΠΡΕΒΕΛΑΚΗ: Ο ΜΙΜΟΣ

(ΜΟΝΟΠΡΑΧΤΟ)

[Ὁ λόγος καρτίζει!]

Τούτῃ τὴν πίστη θέλει νὰ κηρύξει τὸ ἔργο αὐτό. Ὁ Μῖμος, θεατρινός, μάταιος, περὶττός, παρασταίνει μπροστὰ στοὺς χορτάτους ἀφέντες τοῦ τῆ ζωῆ τῶν φτωχῶν. Τοῦτο εἶναι ἡ στερὴν διασκέδαση τῶν χορτάτων: νάκοῦν τὸ βόγγο καὶ τὴν ἀπειλὴ τῶν λιμασμένων δίπλα στὰ συμπόσια τους. Παρασταίνοντας, ὡστόσο, ὁ Μῖμος, καὶ ζώντας τοὺς τύπους πὸν πλάθει, βλέπει τὴν τραγικὴν ὄψη τῶν πραγμάτων, τὸ ἀποκαλύπτεται ὁ «θεὸς», ἐνὶ τῇ καὶ κηρύχνει. Ἀπὴ εἶναι ἡ οὐσία τοῦ ἔργου].

ΠΡΟΣΩΠΑ:

- Ὁ Ἐργοστασιάρχης, μεσοκαρτῆς, κοντόλαιμος παχὴς, καλοζωισμένος, βίαιος.
- Ἡ κόρη του, ἡ Ἀνθή, 18 χρόνων, λεπτή, ὕστερική, συμπληθητικὴ.
- Ὁ μῖμος, ἔφηβος 18-20 χρόνων, κουρασμένος, γλαμῶς, ἐβλύγιστος, σὰν τὸν Ἀρκεῖνο τοῦ Picasso. (Στὸ λαῖμό του ἔχει κρεμασμένη, σὰ γιουρτανῶν, μιὰ σειρά μάσκες, τὰ σῆνερα τῆς τέχνης του: μιὰ γυναῖκα φαγομένη ἀπὸ τὸν πόνο, ἓνα νέον ἔργατῆ, σὰν προφήτη, ἓνα νάφτη, ἓνα στρατιώτη).
- Ἄλλα πρόσωπα, καλεσμένοι, — ὄλοι ξόανα χορτάτα.
- Ὑπερτές, ὄλοι δυοῖα ντυμένοι, μὲ λερκὴ ποδιά μέρους τους.

(Γύρα σ' ἓνα τραπέζι, μέσα σὲ σάλα πλούσια φωτισμένη, θερμὴ, κάθονται μιὰ δεκαεὶ πρόσωπα καὶ γλεντοῦν. Ἀλαφρὴ ζῆλη φαίνεται σ' ὄλον τὰ πρόσωπα, χορτάσια κι ἀπαντοχὴ. Μιὰ νιά εἶναι μαζί τους. Ἐνας μῖμος προσμένει στὴ γωνιά—βάζοντας, βάζοντας τὶς μάσκες του).

ΣΚΗΝΗ Α΄.

• Ὁ Ἐργοστασιάρχης.— Αἴ! Ἀπόψε πὸς τὸ νοῦ μου νοιώθω γιουμάτο γεροσύνη καὶ τὸ κομὶ μου πληθὺο χιμῶσι! Σὰν τὸ δέντρο φουσκῶν ὀλάκερος καί, φαίνεται μου, πὸς μπορῶ νὰ γεννοβολήσω μοναχὸς μου ἀνθρώπους! Δουλέβει στέρεα, βέβαιος μὲ ἀποφασισμένος ὁ νοῦς μου, οἱ μηχανές, οἱ ἀνθρώποι μου, τὰμάξια μου ταράζονται ὅταν ἀνασαινο, ἀνε γουμάξω χιλιάδες ἀνθρώποι σκύνουνε καὶ παραλύνουνε τους τὰ γόνατα. Ἐγὼ εἶμαι ὁ δρᾶκος!

Οἱ ἄλλοι.— Χί! χί! χί! χί! χί! (γελοῦν).

• Ὁ Ἐργοστασιάρχης.— Τὰ βαπόρια μου σκίζουν τοὺς ὄκεανούς, οἱ μηχανές μου τρυποῦν, ζυμῶνουν τὴ γῆ, οἱ ἀνθρώποι μου ζοῦνε, δουλέβουν! Λέω: πάνω στὸ βλέφαρό μου βασιτῶ τὸν κόσμον κι ἀνε σαρήλωσ τὸ ματόφυλλο θὰ πέσει νὰ σκορπίσει!

Οἱ ἄλλοι.— Τὸ σωστό! σωστό! (γελοῦν).

(Ἡ κόρη κοιτάζει σὰ βουρκομένη τὸ μῖμο πὸν γελά κι ἀπαντῆγει).

— Ὁ Ἐργοστασιάρχης.— Θεὸ δὲν ἐπικαλοῦμαι, θεὸς μου εἶναι ἡ Ἐπιστῆμη κι ὁ Νόμος, προφήτης μου εἶναι τὸ στόμα μου πὸν πάντα προστάζει.

Αἴ, κρασί φέρτε! μεθῆσι νὰ κάμουμε ἀνάτο νὰ σφίξουν τὰ νεφρά μας! Τραγοῦδι! Τραγοῦδι! βαρὸ καὶ χοντρολάλο σὰν τὴν πνοή μας! Χορτάσαμε τὶς γυναῖκες, τοὺς ἐφηβους, τὰ μικρὰ κοράσια, τώρα, σὰ γέροι μὲ γερο σικώτι καὶ στέρεη καρδιά, ἄς κρᾶζουμε! Ἐδῶ εἶναι τὸ κρᾶτος μας! Ἐδῶ εἶναι οἱ οὐρανοὶ μας! Βίβα, Ἀνθή! Γεῖά σου, κορτίτσι μου! Γέφυρο μαζί με τὸν ἀντρίκιον, ἀπάνθρωπο ἀέρα! Ἀρσενικὰ μου Ἀνθή, ἐσύ εἶσαι κομᾶτι ἀπὸ μέ! Βίβα!

Ἡ Ἀνθή, (σὰ μὲ παράπονο).— Σ' ἀντράλωσε τὸ κρασί, πατέρα! Τὰ μάτια σου παραρουνιάσαν! Νὰ σηκωθοῦμε... (κοιτάζει γύρω της).

Οἱ ἄλλοι, (νέβουνε).—... σὺ θέτε...

• Ὁ Ἐργοστασιάρχης.— Χά! χά! χαουχαούχα! Τώρα εἶμαστε στὴν ὄρα νὰ γεφοῦμε τὸν καλῆτερο καρπὸ τὸ γουμασμένο, — τὸ μῖμο πὸν ἀπαντῆγει νὰ μᾶς φέρει μέρους μας ὅ, τι προστάζουμε. Αἴ, Μῖμο, στερὴν καρὸ στὶς χορτάτες ἀισθήσεις μου, ζῆπαν! Σὰν καρωμένους εἶσαι ἀπὸ τὴν ἄχνα τοῦ πότου! Τινάζου, ἰδοῦ, τὰ νέα Ρωμαϊκὰ συμπίνα!

• Ὁ μῖμος. (Τινάζεται σὰ λαστιχένιος, σὰν κουντιομένος, τὰ μάτια του λάμπουν, χλωπὰ ψηλὰ τὰ χέρια, παῖδα, γονατίζει, γροῦζει).

• Ὁλοι.— Γεῖά σου! Γεῖά σου!

• Ὁ μῖμος. (Τραγοῦδει.)

• Αἴ, στὴ χαρά, σὸ ποτὸν ἀντάμα τὸν πὸν λαχταρᾷ πόθο νέο ἀψὴ νὰ χορτάσουμε! Αἴ, Αἴ!

Γιὰ φρέσκο πόθο, ψυχὴ, πάντα λιμᾶσεις, τὸ στόμα νέον ἀχεὶ σκοπὸ νὰ χορτάσεις! Αἴ, Αἴ!

Γεῖά σας, λέω, ἀγαθοί, τοῦ φτωχοῦ ἐβεργέτες!

• Ὁλοι μαζί. (Παίρνουν τὸ σκοπὸ).

Γεῖά σας, λέω, ἀγαθοί, τοῦ φτωχοῦ ἐβεργέτες!

Ἡ Ἀνθή. (Τινάζεται ὀρθή, σὰν ἐξαλλη). — Ἄλλο σκοπὸ! Ὅχι ἀφτό, μῖμο! Ὅχι ἀφτό!

ρις αντιπροσωπεύουν τη σύγχρονη σχολή στην Ιχνογραφία που υποστηρίζει την Ιχνογραφία ως ιδιαίτερο είδος τέχνης. Στην Ιχνογραφία των σχεδιάζων μόνο εκ του φυσικού και ποτέ αφηρημένες συνθέσεις. Στις λιθογραφίες των δε πρώιμων πρέπει να εκτιμηθεί το Ιχνογραφικό τους μέρος που είναι γεμάτο φρεσκάδα και διορατική παρατηρητικότητα της φύσης. Οι Ιχνογραφίες των είναι ένας έκτακτος ενεργός ρεαλισμός.

Τέτοιες είναι οι καταχτηθείσες της σύγχρονης ρωσικής χαρακτικής. Συναντούμε σ' αυτή τέλεια αριστοτεχνική βαθύτητα της καλλιτεχνικής ιδέας και λύση όλων των προβλημάτων που τίθενται μπρός στη σημερινή τέχνη. Κι' αν ρωτούσε κανείς τι σημαντικό μπορεί να προσφέρει η σύγχρονη Ρωσική τέχνη συγκριτικά με την Ευρωπαϊκή, θα μπορούσαμε άδισταχτα να του απαντήσουμε: η ρωσική χαρακτική.

HENRI BARBUSSE. Ο ΜΥΣΤΙΚΙΣΜΟΣ

Τί είναι μυστικισμός και ποιά είναι η εκδήλωσή του στο σημερινό ανταγωνισμό των κοινωνικών τάξεων. Ο αίσθητός όρισμός της λέξης αυτής είναι θεωρητικής και θερησκευτικής ύψης: είναι η υποκατάσταση της θείας οντότητας στην ατομικότητα του πιστού, μās λένε οι άρχολομωμοί περί τὰ θεία. Μ' άλλα λόγια είναι η περιφρόνηση της λογικής, της σκέψης και ολάκερου του (ένω) χάριν μιας θερησκευτικής πεποιθήσεως που πιστεύεται ότι μās παραδόθηκε από θείαν αποκάλυψη...

Το μυστικισμό αυτό δε μπορούμε να το θεωρήσουμε παρά σά μιά τρέλα λιγάκι πιο απαιτητική από τις άλλες, και που πρέπει ν' άποφεύγουμε κάθε είδους έπαφή μαζί της.

Μά υπάρχει και μιά άλλη εκδοχή της λέξης, εκδοχή τρέχουσα και μοντέρνα, που είναι πολύ διαφορετική. Με τη λέξη αυτή δηλ. υποδηλώνουν το θεμεριό έρωτα που εκδηλώνει κανείς για μιά ιδέα ή για έναν άγωνα, τον ένδοξιασμό που οδηγεί προς ένα σκοπό—δηλαδή το συναίσθηματικό κίνητρο μās οποιασδήποτε πεποιθήσης.

Αλλά το αίσθημα είναι μιά πραγματικότητα και μιά ανθρώπινη δύναμη. Δεν υπάρχει λοιπόν περίπτωση ούτε για να την άρνηθεί κανείς ούτε να την παραιτήσει. Όπως όλες δηλ. οι ξεχωριστές ύπολανθάνουσες δυνάμεις στο άτομο ή στις μāsες, έτσι κι' αυτή δε χαρακτηρίζεται και δεν κρίνεται παρά από τη χρήση που της γίνεται. Η μαρξιστική μέθοδος μās άναγκάζει να παραδεχτούμε πώς δεν υπάρχει συναίσθημα ούτε μυστικισμός «καθ' έαυτόν», πώς οι ψυχολογικές αυτές «προσθήσεις» δεν έχουνε καθ' έαυτές σταθερή ποιότητα και άπύλη αξία. Και δε θά εΐτανε μόνο όσποχο αλλά και σφάλμα από μέρος μās να παραδεχτούμε πώς οι συναίσθηματικές διαγνώσεις της πεποιθήσεως μπορούμε να προσαρμοστούμε μόνο στις θεωρητικές ή στις άλλες δεσινάδομίες και να τις άποχωρίσουμε θεωρητικά και κατ' άρχήν, (άν υποθέσουμε πώς αυτό θά εΐταν έστω δυνατό...).

Σ' αυτό άκριβώς πρέπει να προσέχουμε—μ' ό μαρξισμός της μάς προφυλάττει—στο να μη περθεύουμε τις θετικές πεποιθήσεις μās με συναίσθηματικές τάσεις και όνειρα. Το καθήκον του άνθρώπου, του πολίτη της ανθρώπινης κοινωνίας που εξετάζει αυτή την κοινωνία, είναι να σφρηλατήσει μιά ιδέα, θετική και ρεαλιστική, καιωμένη από μόνο το λογικό του και βασιαιμένη άποκλειστικά στην πραγματικότητα των όντων: ή ύγιεις θεωρίες και ή πρακτική πραγματικότητα δε μπορούν να διαφεύρουν γιατί ή μιά δεν είναι παρά το καθρέφτισμα της άλλης, και ή ανθρώπινη λογική διέπεται από τους ίδιους κανόνες όπως όλες οι

άνθρώπινες πράξεις. "Υστερ' άπ' αυτό είναι συγχωρημένο και μάλιστα επιθυμητό, ή θετική και ρεαλιστική θεωρία, στο πεδίο της δράσεως της, να ενισχύεται από μιά θερμή πνοή.

Η φορηούλα λοιπόν την όποία φαίνεται άσυνετό και χρήσιμο να παραδεχτούμε καθ' όσον άφορά τὰ πράματα αυτά, είναι εκείνη που προσπίδησα να δείξω και στο βιβλίο μου «Ίησους»: δηλαδή να κατανοούμε πρώτα κ' ύστερα ν' αγαπούμε.

Το κακό πραγματικά προερχεται όχι από το ότι το αίσθημα βρίσκει θέση στην κοινωνική πάλη αλλά γιατί, συχνότατα, το αίσθημα κυριαρχεί της λογικής. Φτάνουμε έτσι στην έξαψη των πιο παράλογων προλήψεων και των πιο επικίνδυνων φαντασιών.

Όλοτετα το αντίθετο, όταν ή καρδιά δεν είναι παρά ό ύπρητής της διανοητικής διαύγειας, ή υπόθεση για την όποία άγωνίζεται κανείς παίρνει όλη την εύρύτητα και όλο τον πλούτο των ανθρώπινων παθών.

Αν υπάρχει στην ιστορία μιά διαπιστώση του γεγονότος αυτού, είναι ή άξιοθαύμαστη έξαωση που έδωσε και διατήρησε τη ζωή στο μεγάλο λυτρωμένο και λυτρωτή λαό της Ρωσίας. Πίστη, θυσία, πάθος, μαρτύριο: τις λέξεις αυτές τις μεταχειρίζεσαι, άδελά σου, για να χαρακτηρίσεις τη δύναμη που επέτρεψε στους ρώσσους επαναστάτες να διαβούνε την άβυσσο που χώριζε τον παλιό κόσμο από το νέο, κι' όστόσο τις λέξεις αυτές τις χρησιμοποιούσαν άλλότες για τις θερησκευτικές έξαρσεις. Αυτό όμως δε σημαίνει πώς πρέπει να χανόμαστε στους νεφελώδεις λαβύρινθους του ύπερρυσικού. Άκριβώς το αντίθετο. Ο άγώνας για την άπολύτρωση των μαζών δε θά μπορούσε να χωριστεί από τη θερησκευτική μαγεία. Θά εΐτανε παιδαριώδες για ένα μαρξιστή να ισχυριστεί ότι ή θερηκεία είναι προσωπική υπόθεση και ότι μπορεί να άναπτυχθεί έξχωρα από τὰ κήνηματα και τους νόμους του συνόλου κι' ότι μπορούμε στον επαναστατικό μας δρόμο, να συναθροίσουμε άνθρώπους «άδιακριτως θερησκευτικών πεποιθήσεων» για να μεταχειριστούμε μιά όποικριτική έκφραση που είναι πολύ σνήήτης.

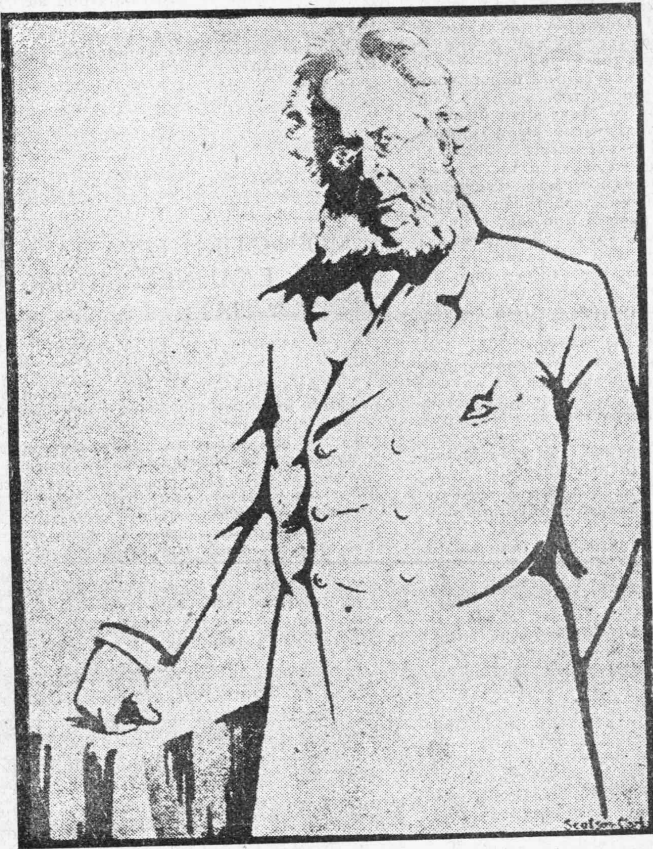
Ένας άνθρωπος που δεν πλανήθηκε ποτέ στη ματιά που έριξε στον ζωντανό κόσμο, ένας γίγαντας που ύπρηξε ταυτόχρονα άνθρωπος της θεωρίας και άνθρωπος της πράξης, εΐπε ότι ή θερηκεία είναι το όπιον του λαού. Ύπαγορεύει την ύποταγή στην πατροπαράδοτη μοίρα της ανθρώπιότητας και τη δουλεία στις άρχουσες τάξεις. Άποτραβά τους ζωντανούς από τη ζωή.

Μιά που ή θερηκεία λοιπόν είναι το όπιον του λαού, πρέπει να την άπομακρύνουμε.

Κι' όπως δε μπορούμε να χωρίσουμε τη θερησκευτική προπαγάντα από το κοινωνικό κίνημα, έτσι δεν μπορούμε να χωρίσουμε και τη θερηκεία από την αντίληψη περί Θεού.

Οι άνθρώποι θά άνυλιηφθούν όλοένα και καλύτερα, πώς ή αντίληψη αυτή περί Θεού, βασιαιμένη σε άφηρημένες έννοιες, σοφίσματα και άγερτες, θά άποτελει έφόσο θά ύφρουσι άπέναντι τους, μιά από τις μεγαλύτερες αντίεπαναστατικές δυνάμεις. Μπορεί μάλιστα κανείς να πει πώς ό Θεός είναι ή προσωποποιημένη άντεπανασταση. Αν είχε όντότητα οι άνθρώποι θά έμεναν στην αιώνια δουλεία, τόσο διανοητικά, όσο ήθικά, και υλικά.

Στην πραγματικότητα όμως δεν πρόκειται γι' αυτό. Πρόκειται για τη χρήση που κάνουν της ύπερ-άνθρώπινης αυτής έξουσίας για να πολεμήσουν κάθε πρωτοβουλία που προερχεται από τους «καταδικασμένους της γής» και για να τους άσπασσουν το ρεαλισμό απ' τὰ χέρια για να τους ρίξουν στο θερησκευτικό μυστικισμό.

Η ΕΚΑΤΟΝΤΑΕΤΗΡΙΑΔΑ ΤΟΥ
HENRIK IBSEN (1828-1906)

«Η παγκόσμια άστική διανόηση εξομνεί, αυτή τη στιγμή, το πνεύμα της «άληθειας», της «έλευθερίας» και της «δικαιοσύνης» που χτυπάει αλύπητα, ανάμεσα από τη μεγαλοφυΐα του Νορβηγού Δραματουργού, τις κοινωνικές συνθήκες, τις προλήψεις των εκκλησιών, την άποκρισία των ήθων, την τυραννία του άστικού Κράτους... Μά όταν ό Μπράντ κοροϊεύει τον άξιολόηπο άνθρωπάκο που του κομίζει ένα παράσημο, δε μπορούμε να μην άναλογιστούμε όλους τους παρασημοφορημένους άνθρωπάκους που μιλάνε μεγαλοφυΐα, προσθέτοντας [για διακοσμητικούς τύλους, τις άφηρημένες αυτές έννοιες που είναι τόσο γλυκειές στη γούστο που όταν είναι κοφίμες από κάθε ούσιαστικό περιεχόμενο... Μά ως άφισουμε κατά μέρος την άποκρισία των εκδηλώ-

σεων αυτών, ως λιπομνήσουμε για μιά στιγμή την κωμωδία που παίζουν οι πολιτικάντες της φιλολογίας που ό νορβηγός ποιητής μ' ασ τ' ίγωσε τόσο ακλινό και που θά παραβρισκότανε στη δική του άποθέωση...

Ο Ένρικ Ίψεν γεννήθηκε στα 1828, στο Σκνέν. Φτώδης άποκαταγωγή κατόρθωσε και τελειοποίησε μονάχος του τη μόρφωσή του. Με μιά τεράστια προσπάθεια της θέλησής του, έφτασε στις πιο φηλές κορφές της μόρφωσης που βοηθούμενη από τη μεγαλοφυΐα του τον έπέβαλε στην έγχορία και εύρωπαϊκή διανόηση.

Στη ζωή του άπάρχον πολλές ήρωικές περιόδους: Φαίνεται πως ή πιο άξιοσησάντη, ίσως γιατί εΐτανε κ' ή πιο άποφασιστική, εΐταν ή περίοδος του Χρίστου. Μαθητευόμενος σ' ένα φαρμακείο, ό νεαρός Ίψεν, στη σκιοηωπή και χαμηνή έκείνη μικρή πολιτεία, ξεχωρίζει ήδη από το περιβάλλο μās μικρομπορζουαζιάς στενόμυαλης, κουρόλογης και άσωτης το μεγάλο αυτό παιδί περνά σαν ένας κριζοσπάστης, άκόμη κι' ως «άθεος»... Εΐν' άπότομος στους τρόπους του, τότε σιωπηλός και τότε παραλόγος. Όσοι τον έγνώρισαν παιδί, λένε στις παιδικές άναμνήσεις τους πώς εΐτανε γιομάτος καλοσύνη και έμπιστοσύνη που τον έκαμναν άλλότε να πέφτει στην άγκαλιά ενός φίλου ή στη συντροφιά των παιδιών. Στο άναμεταξύ δουλεύει με λύσσα, περνά νύχτες ολάκερες προπαρασκευαζόμενος για τις εξετάσεις του διπλώματός του και μαθαίνει μονάχος του τὰ λατινικά. Η άποχρηωτική άνάγκη του ρωμίου ιστορικού Σαλλοόστου, του έμπνεει το πρώτο δράμα του: «Κατιλίνας». Αυτό, προστιθέμενο στα σατυρικά τραγούδια του που έθιγε, του γύρο της μικρής πολιτείας, δε συντελει λίγο στην ιδέα που είχε γι' αυτόν ό κόσμος ως «κακό κεφάλι» ή ως «επαναστάτη». Πραγματικά στον «Κατιλίνας» ό ποιητής σά να παίρνει το μέρος του περιφρημο συναμοτή που ή ιστορία έμφανίζει πάντοτε ως κακοόμο δοηλοφόνο... Αύτη του ή στάση στενοχωρεί πολύ τους βιογράφους του... Πρέπει νάχουμε όπ' όψη μās πώς ή έποχη

του ριπίζονταν από τις μεγάλες πνοές των λαϊκών επαναστάσεων και των εθνικών απελευθερωτικών κινημάτων. Η Ούγγαρια σπικωνόταν ενάντια στους καταπιεστές της και η ελβανία, από την αρχή της του Κοσσοβού (1848) τότε μόνο συνετοίβη όταν παρενέβη ο Τσάρος Νικόλαος Ιος με τα στρατεύματά του.

Εικοσιτριών χρόνων ο Ίφεν είναι διευθυντής του Θεάτρου του Μπέργκεν. Θέση λαμπρότατη, θά μπορούσε να πει κανείς... Μά, όχι! Κακοπαθαίνει πολύ για να εξασφαλίσει τη ζωή του, είναι τσακισμένος στη δουλειά, αναγκάζεται ο ίδιος να δώσει ένα ρεπερτουάρ εθνικό και ρομαντικό. Άτλει άρκετά από τους σαγκά (νοοβηρικοί μύθοι και λαϊκά τοαγούδια) και εκεί περιορίζεται η έμπνευσή του ίσως την παριστιανή της προσχώρησης του στο ρεαλισμό. Το άριστούργημα του που εχε έμπνευστεί από τα πρώτα, εΐτανε, πολύ άργότερα, ο «Πεερ Γκόντ».

Τά χρόνια που έζησε στο Γκρίμστατ, στο Μπέργκεν, τά χρόνια της δυστοΐας και των άγώνων του για τό φως, στη Χριστιάνια, άφίσανε ζωηρά ίχνη στο χαρακτήρα και τη φαντασία του Ίφεν. Παρ' όλες τής δυσκολίας, έβγινε, μαζί με τό φίλο και συναγωνιστή του Μπιέρν-στέρνε Μπιέρνσον, ο έκπρόσωπος τής νεολαίας, ο άνακαταναίκτης τής έθνικής συνείδησης, ο δημιουργός μιάς άνεξάρτητης τέχνης.

Τά πολιτικά γεγονότα επΐδρασαν πάντοτε στις σκέψεις του Ίφεν. Ολάκερη η Εδρόπη συγκλονίζεταν, θρόνοι κεραιζόνταν, άλλοι στήνονταν, έθνη καταδυναστεύόμενα άποείονε τις άλσίδες τους, φυλές ζαναλαζούνε την ένόπνη τους: Η Ίταλία ζαναγενιέται, η Γερμανία ζαναγενιέται. Ο Ίφεν εΐν' ένας άπ' τους ύποκνιπτες τής σκανδιναβικής ιδέας. Στά πανεπιστημιακά γυνάσια, στα ποιήματά του, εκδηλώνει την άνάγκη του ίσχυρού συνασπισμού των τριών άδελφών έθνών: τής Νορβηγίας, Σουηδίας και Δανίας για να δώσουν την άνεξαρτησία τους από τά κατακτητικά σχέδια τής Πρωσίας. Ωστόσο, στα 1864, η Δανία διαμελίσθηκε από τά προσωπικά στρατεύματα που παρέδωσαν στα ίχνη τους και τά αυστριακά. Η Νορβηγία και η Σουηδία, μόνιμους τής καταστροφής που πλήττει τό άδελφό έθνος, δέν τομήσανε να κοινηθούν. Τά γεγονότα αυτά προκαλέσανε μιά θλιβερή κρίση στην ψυχή του Ίφεν. Έτσι, τουλάχιστο, έζησε η νορβηγική κριτική τη σύθεση του «Μπράντ» που πρώτα εΐτανε ποίημα και κατόπιν έβγινε δράμα. (Σ' έρχόμενο φύλλο θά δώσουμε μιά άνάλυση του έργου αυτού για να ζηγηθούμε πώς πρέπει να κριέται. Γιατί μολονότι φαινομενικά παρουσιάζει μωκικές μωστιαστικές πλεονές, κάτ' άπ' αυτές πρέπει να μαντέψουμε την ουσιαστική σέψη που κρατεί σ' όλα του τά έργα με πρωτοφανή σταθερότητα, δηλαδή ν' άσει στην ψυχή το δ' έαυτοΐ σου, να κατανικάζε μέσα σου την κοινή άνατριεία που βρισκείται στο κοινωνικό κοπάδι που οΐ διάφοροι θεματοί τό δμασαν και τό διαστρεβλώσανε, και να επαναγιάς την ελεύθερη άγάπη και τη συνείδηση των ύψηλότερων πεπρωμένων τής άνθρωπότητας).

Τη γραμμή αυτή, ο Ίφεν, την άκολούθησε ίσως την όστερη του μέρα, με μιά εκδήλωση ίντιβιντοαλιστικής (άτομικής) εξέγερσης ενάντια στον παλι κόσμο, άρκετά όμως σημαντικής για μάς, σαν άλόπητη κριτική εκείνου που θέλουμε να άντικαταστήσουμε.

Κι' αυτή τη γραμμή άκολουθεί στα διάφορα θέματα των έργων εκείνων που στερέωσαν τη

δόξα του όπως στον «Αυτόκράτορα και Γαλιλαίο», στα «Στηρίγματα τής Κοινωνίας», στην «Έντα Γκάμπλερ», τους «Βροκόλακες», στον «Ελθρό του Λαού», την «Αγριόπαπια» και στους «Ρόμπερσοχόμ».

W.

Η ΜΟΡΦΩΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕΣΑ ΣΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΠΟΙΚΟΥΣ ΤΗΣ ΡΩΣΣΙΑΣ.

ΑΡΘΡΟ ΤΟΥ G. MANSSOUROV.

[Τό παρακάτω άρθρο άποτελεί μιά άποστομωτική άπάντηση των όσων έχουν γραφεί τελευταία, σχετικά με την εκπαίδευση των Έλλήνων τής Ρωσίας και μιά κατηγορηματική διάφηση των συστηματικών κατηγοριών που εΐδανε τό φως στις έφημερίδες του άστικού μας τόπου. Η τεράστια άνοικοδομητική εργασία του προλατριάκου καθεστώτος τής Ρωσίας δέν εΐτανε δυνατά να άφίσει έξω από τό έξυμνατικό της πρόγραμμα και τη μειονότητα των Έλλήνων άποίκων. Η σύγκριση μεταξύ των δύο καταστάσεων—τής προεπαναστατικής και τής σοβιετικής—είναι τόσο παραστατική ώστε να καθιστά περιττή κάθε άλλη συμπληρωματική προσθήκη].

Οι Έλληνες που ζουνε στο έδαφος τής Ε. Σ. Δ., δέν άποτελουνε πικνές άποικίες, εΐν' όμως σκορπισμένοι σ' όλη τη Σοβ. Ένωση. Σημαντικός αριθμός άπ' αυτούς βροίσκεται στο Νότιο Καύκασο, στην Ύπερκανασία, Κριμαία και Ουκρανία. Οι χωρικοί στο διάφορα κέντρα φτάνουνε τά 70 οο του συνολικού αριθμού τους. Η μεγάλη πλειοψηφία αυτών άσχολείται στην καλλιέργεια του καπνού (στο δέ Νότιο Καύκασο πάνω από 75 οο) και παΐζουνε σημαντικό ρόλο στην παραγωγή του καπνού τής Ε. Σ. Δ.

Κάτω από τό πρώην καθεστώς οι Έλληνες που άσχολούνταν στην καλλιέργεια του καπνού, καταπιέζονταν άσπλαγα από τους έμπόρους και τους παραγγελοδόχους ή τσαρική κυβέρνηση δέν έπαρνε κανένα μέτρο για να προστατέψει τα συμφέροντά τους.

Στις μέρες μας, η εικόνα άλλαξε όλότελα ή σοβιετική έξουσία καταβάλλει ιδιαίτερη φροντίδα για την καλύτερηση τής θέσης των Έλλήνων χωρικών και για ν' άνυψώσε τό ποσοτικό και ποιτικό επίπεδο τής εργασίας τους. Προς τό σκοπόν αυτό, άκριβώς, τους όργανώνει σε συνεργατικές. Η τοποθέτηση των προϊόντων τής καλλιέργειας τους πραγματοποιείται με τη γεωργική κοοπερατίβα και τά όργανα του Κράτους. Κυβερνητικά μέτρα, άφορώντα την έν-

τατικοποίηση και συστηματοποίηση τής καλλιέργειας του καπνού διαδέχονται τό ένα τ' άλλο έξακολουθητικά. (Ίδωση ίνστιτούτου για την καπνοκαλλιέργεια, πολιτική και μορφωτική εργασία άνάμεσα στους Έλληνες χωρικούς, δημοσίευση στοιχειωδών πραγματειών για τη γεωργία στη μητρική τους γλώσσα, κλπ...).

Στη δέκατη επέτειο τής Όκτωβριανής Έπανάστασης, τά άποτελέσματα τής μέριμνας αυτής ήσαν όλοφάνερα. Για να τα έχτιμήσει κανείς στην πραγματική τους άξία, πρέπει να ρίξει μιά ματιά στην προεπαναστατική κατάσταση των Έλλήνων άποίκων των έγκριτεστημένων στη Ρωσία.

Οι Έλληνες που ζούσανε κάτω από τό τσαρικό καθεστώς, είχαν δικαίωμα άναγνωρισμένο να έχουν εθνικά σχολεία. Μά η κυβέρνηση έναντιωνότανε κι' άπαιτούσε οι διδάσκαλοι των ελληνικών σχολείων να είναι ρώσοι πολίτες. Άκόμη, η γνώση τής ρωσικής γλώσσας εΐταν υποχρεωτική για όλα τό διδασκαλικά προσωπικά—ένω οι περισσότεροι δασκάλοι εΐτανε Ρώμοι πρόσφυγες άπ' την Τουρκία.

Στις άπαιτήσεις αυτές περιοριζότανε «η μέριμνα» τής τσαρικής κυβέρνησης προς τά ελληνικά σχολεία. Δέν τής ήρθε ποτέ η ιδέα να προβεί στην έκδοση ελληνικών σχολικών βιβλίων και να τά μοιράσει στα σχολεία κι' άκόμη, να έπιζητήσει ν' άνυψώσε τό μορφωτικό επίπεδο του διδασκαλικού προσωπικού.

Γεγονός χαρακτηριστικό: όλα τά σχολεία για τά παιδιά των Έλλήνων άποίκων, όπου η διδασκαλία γινότανε στη μητρική γλώσσα, εΐτανε ιδιωτικά, συντηρούμενα από φιλανθρωπικές εταιρείες ή άκριβέστερα, δι' έξόδων του ελληνικού πληθυσμού. Στά κυβερνητικά σχολεία και στα θρησκευτικά έπισκοπικά σχολεία των ελληνικών χωριών, η διδασκαλία γινότανε ρούσσια.

Χάση σε μιά τυχαία σύμπτωση, ο αριθμός των Έλλήνων μεταξύ των δασκάλων (κυρίως στην παλιά περιφέρεια του Κάρας) εΐταν άρκετά σημαντικός. Αυτό μπάσανε τά ελληνικά στην εκπαίδευση. Δυστυχώς όμως τό ποιόν των παιδαγωγών αυτών εΐτανε έλλιπέστατο οΐ περισσότεροι άπ' αυτούς άποχτούσανε διπλώματα με διάφορα πλάγια μέσα για ν' άποφύγουνε τη στρατιωτική τους θητεία.

Η ελληνική γλώσσα που διδασκότανε από τους τυχαίους αυτούς παιδαγωγούς, δέν έμοιαζε και τόσο με τη μητρική γλώσσα των μαθητών τους, —τόσο οι μέθοδοι τής διδασκαλίας τους εΐτανε έλλιπέις. Μά κανένας δέν άκερτότανε να βελτιώσει την κατάσταση. Η αδράνεια αυτή τής τσαρικής κυβέρνησης προς τά σχολεία, έρχεται σε προφανή αντίθεση με την τεράστια ούλειά που άνάλαβε ή σοβιετική έξουσία για

την όργάνωση τής δημόσιας παιδείας άνάμεσα στις εθνικές μειονότητες.

Ποιά είναι τό ίσοζύγιο των άποτελεσμάτων που επέτυχε ή σοβιετική έξουσία, στο επίπεδο τής μορφωτικής εργασίας άνάμεσα στους Έλληνες τής Ε. Σ. Σ. Δ.;

Έν πρώτους μπορούμε να βεβαιώσουμε με πεποίθηση πως η μορφωτική εργασία που γίνεται άνάμεσα στον ελληνικό πληθυσμό πραγματοποιείται τόσο στο κέντρο όσο και στην επαρχία (στα διαμερίσματα, επαρχίες και περιφέρειες) πάνω σε ένιατο σχέδιο.

Η σοβιετική έξουσία έλαβε όπ' όψη τής στην εργασία τής αυτής τρείς κατευθύνσεις: 1) Κοινωνική εκπαίδευση, 2) Έπαγγελματική μαθητεία, 3) Άνύψωση του μορφωτικού επιπέδου και δημοτική εκπαίδευση.

Η σοβιετική έξουσία άκολουθεί σήμερα ένα έργο εκπολιτιστικό που τό πρώην καθεστώς δέν εΐχε την παραμικρότερη ιδέα.

Προσπαθεί πρώτ' άπ' όλα να συνειθίσει τους Έλληνες να χρησιμοποιούνε τη μητρική τους γλώσσα σ' όλους τους κλάδους τής μορφωτικής εργασίας.

Άς κάμουμε πρώτα μιά νοσηρ έπισκόπηση των προόδων που πραγματοποιήθηκαν από τη σοβιετική έξουσία στο επίπεδο τής κοινωνικής εκπαίδευσης. Στο διάστημα των δέκα τελευταίων χρόνων, τό σχολικό δίχτυο άναπτύχθηκε τεράστια. Περιελήφθησαν σ' αυτό και τά παλιά ιδιωτικά και κρατικά σχολεία. Οι Έλληνες έχουνε τώρα σχολεία με διδασκαλία στη μητρική τους γλώσσα, έχτος ελάχιστων εξαιρέσεων που ξεηγούνται από έλλειψη δασκάλων που να ξαίρουνε τά ελληνικά.

Όλα τά μαθήματα δίνονται στην ελληνική γλώσσα. Όλα τά βιβλία και σχολικά έγχειρίδια εκδίδονται Έλληνικά.

Άφου άποκατέστησε στα σχολεία την ελληνική γλώσσα, η σοβιετική έξουσία προσπάθησε ν' άνυψώσε τό ποιόν του διδαχτικού προσωπικού. Εΐτανε δύσκολο να δημιουργηθούνε άμέσως νέα πλαίσια διπλωματούχων δασκάλων τότες προσπάθησε να βελτιώσει τά ήδη υπάρχοντα πλαίσια. Προς τό σκοπό αυτό ιδρύθηκαν καλοκαιρινά εκπαιδευτήρια για τους ρωμικούς δασκάλους. Η σχετική δαπάνη για τη λειτουργία των εκπαιδευτηρίων αυτών που λειτουργήσανε επί τρία χρόνια εΐχε άναληφθεί από τον κεντρικό κυβερνητικό προϋπολογισμό.

Τις χειμερινές διακοπές του χρόνου αυτού συνήλθε η Vη Συνδιάσκεψη των Έλλήνων δασκάλων και συνεζήτησε όρισμένες μεθοδολογικές τελειοποιήσεις. Τά ιδιαίτερα μαθήματα και οι δίδόμενες διαλέξεις άποτελούνε ένα μέρος του εφαρμοζόμενου συστήματος για την άνύψωση του επιπέδου του διδαχτικού προσωπικού, που είναι και τό σημαντικότερο πρό-

βλημα της κοινωνικής εκπαίδευσης. Προβλέπεται επίσης και η προπαρασκευή νέων ελλήνων παιδαγωγών.

Όργανώθηκε στο Παιδαγωγικό Τεχνικό Σχολείο του Κρασνονούα ειδικό ελληνικό τμήμα που άρχισε σήμερα ίσως 90 μαθητές, και που πάει να γίνει ένα αυτόνομο Παιδαγωγικό Σχολείο.

Όσον αφορά τα σχολικά βιβλία για τα ελληνικά σχολεία, η έκδοσή τους παρουσιάζει μεγάλες δυσχέρειες. Έπρεπε να λυθούν πρώτα τα ζητήματα τα σχετικά με το είδος της γλώσσας και την ορθογραφία. Οι συζητήσεις για το θέμα αυτό άρχισαν από το 1924 στις διδασκαλικές διαλέξεις και συνδιασκέψεις και συνεχίστηκε από τών σπηλών της εφημερίδας μας που εκδίδεται ελληνικά (*).

Η πανομοσπονδιακή συνδιάσκεψη για τα ζητήματα τα σχετικά με τη μορφωτική εργασία ανάμεσα στους Έλληνες της Ε. Σ. Σ. Δ. πήρε, στο Μάη του 1926, παμψηφεί, απόφαση γι' άπλοποίηση της ορθογραφίας και της γλώσσας τους.

Υστερα από μια επιστημονική διαμόρφωση τώσον της μιάς όσον και της άλλης, οι προταθείσες μεταρρυθμίσεις επικυρωθήκανε από τις αντίστοιχες οργανώσεις. Μπρόδεμα τότε να προβούμε στις εκδόσεις. Έχουμε σήμερα στη δημοτική γλώσσα και με άπλοποιημένη ορθογραφία, άλφαβητάριο, και έγχειρίδια για τις τρεις τάξεις του σχολείου 1ου βαθμού. Άκόμη μεταφρασθήκανε και προσαρμοστήκανε στις ελληνικές συνθήκες, τα προγράμματα τών ανώτερων σχολών.

Επίσης πρόκειται ήδη να εκδοθεί ελληνικά μια επιστημονική γραμματική και μια σειρά προγραμμάτων και μεθοδολογικών οδηγίων προς χρήση τών παιδαγωγών.

Αυτά είναι τα αποτελέσματα που επιτύχαμε στο σχολικό δίκτυο. Μά δεν περιορίζεται σ' αυτό ή δράση μας, δηλαδή στην κοινωνική εκπαίδευση. Πρέπει να μιλήσουμε άκόμη για τα παρασχολικά ιδρύματα, τις οργανωτικές μορφές της δημοτικής εκπαίδευσης, άγνωστα στον ελληνικό πληθυσμό πριν από την επανάσταση. Τα ιδρύματα αυτά έχουν σκοπό να άποσπάσουν τα παιδιά από την επίδραση ενός περιβάλλοντος άπισθοδρομημένου, και να τα καταστήσουν άγωνιστές του σοσιαλισμού, ύγια και στο σώμα και στο πνεύμα. Έξάλληλο διευκολύνουν στην άπισθοδρομημένη ελληνική εργατιά και άγροτιά να συμμετάσχουν στο έργο της μορφωτικής και κοινωνικής άνοιχοδόμησης της σοβιετικής έξουσίας.

Έχουμε εκδώσει για τα παρασχολεία αυτά

μια σειρά φύλλων και μπουρολογών και έτοιμάζουμε την έκδοση σειράς μεθοδολογικών προγραμμάτων και παιδικών βιβλίων.

Τα αποτελέσματα στο πεδίο της μόρφωσης τών ενήλικων ελλήνων εργατών δεν είναι λιγότερο σημαντικά. Τα σχολεία για τούς ενήλικες είναι μια μορφή διαδόσεως της δημοτικής εκπαίδευσης, που είναι επίσης άγνωστη στον ελληνικό πληθυσμό πριν από την επανάσταση. Όστόσο έχει πάρει κιόλας βιθιείς ρίζες στις μάζες τών εργατών.

Τό δίκτυο τών άναγνωστηρίων, τών κύλων για την καταπολέμηση του άναλφαβητισμού, τών ιδιαίτερων τμημάτων κοντά στα κλούμπ τών πόλεων, αδύνατα ταχεία και ή δράση του έντατικοποιείται... Επίσης έντατικοποιείται και ή έκδοτική μας δουλειά. Ήδη έχουν έκδοθεί πολυάριθμες μπουροές. Επίσης έτοιμάζεται να έκδοθει και μια μπουροούρα για τό ρόλο του άναγνωστηρίου ως γραφείο πληροφοριών για τούς Έλληνες άποίκους. Έκδόσαμε ήδη ελληνικά επαναστατικά έργα και τραγούδια.

Μά τό σημαντικότερο είναι πώς ή εργασία αυτή άναπτύσσεται συστηματικά και περιλαμβάνεται στα σχέδια και στις προβλέψεις μας για τό μέλλο. Σημειώνουμε παροδικά, πώς τά έξοδα της έκτύπωσης του ελληνικού άλφαβητάριου για την καταπολέμηση του άναλφαβητισμού, είναι δέκα φορές μεγαλύτερα παρά ή έκδοση ενός συνειδημένου ρουόσικου άλφαβητάριου. Ή λεπτομέρεια αυτή χαρακτηρίζει τις προσπάθειες της σοβιετικής έξουσίας για την άνύψωση του μορφωτικού επιπέδου τών ελλήνων άποίκων.

Τέλος, ή σοβιετική έξουσία συγκεντρώνει την προσοχή της στην προπαρασκευή δασκάλων της δημοτικής εκπαίδευσης με μεγάλη προσόντα. Για τό σκοπό αυτό, στρατολογή άνάμεσα από την ελληνική νεολαία, μαθητές για τά ανώτερα σχολεία και τά εργατικά Πανεπιστήμια. (Γι' αυτούς διατίθενται όρισμένες θέσεις τού χρόνου).

Η μορφωτική εργασία ανάμεσα στους Έλληνες άποίκους άποτελεί ένα κρίκο του συστήματος της δημοτικής παιδείας που έχει υιοθετήσει ή σοβιετική έξουσία. Τα προβλήματά μας συνίστανται στο να εδρύνουν και να βαθύνουν αυτή τη δουλειά.

Γ. ΜΑΝΣΟΥΡΩΦ

ΟΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΙ ΤΟΥ ΚΙΝΗΜΑΤΟΣ ΜΑΣ

ΕΝΑΣ ΕΛΛΗΝΑΣ "ΟΥΤΟΠΙΣΤΗΣ" ΣΟΣΙΑΛΙΣΤΗΣ,, ΠΡΙΝ ΑΠΟ ΕΚΑΤΟ ΧΡΟΝΙΑ.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΣΟΦΙΑΝΟΠΟΥΛΟΣ. Νά ένα όνομα που τό άκούμε για πρώτη φορά σήμερα, έμεις, οι νεότεροι. Μά αν για μέ είνε άπείροτα άγνωστο και για τούς παλιότερους, δέ θάταν και πολύ γνωστό. Και όμως δέν πρόκειται για ένα κοινό άνθρωπο, από κείνους που γεννιούνται, μεγαλώνουν και πεθαίνουν, χωρίς ν' άφίσουν κανένα ίχνος στην εποχή τους. Ήσα ίσα πρόκειται για έναν έξαιρετικό διανοητή ή κατά τη γνώμη μας, για έναν **ουτοπιστή σοσιαλιστή** που έζησε στις άρχές του 19ου αιώνα. Χρέος μας λοιπόν να τότε γνωρίσουμε στο ελληνικό προλεταριάτο. Είν' άλήθεια πώς τό ελληνικό εργατικό κίνημα είνε τρωχό δέ επαναστατικές παραδόσεις. Νέσα με μια μικροαστική χώρα με τόσο μεγάλο άγροτικό πληθυσμό, δέν είναι δυνατό να δημιουργηθούν οι βιομηχανικές έκείνες συνθήκες που άλλοι δημιούργησαν, από πολλά χρόνια πριν, ένα επαναστατικό προλεταριάτο με καθορισμένη ιστορική άποστολή. Όστόσο όμως στην ιστορία του διεθνούς εργατικού και σοσιαλιστικού κινήματος υπάρχουν μερικοί Έλληνες που έπαιξαν έναν πολύ σπουδαίο ρόλο. Άς θυμηθούμε τον Άλεξάκη που στις ήμέρες μας πήρε ενεργό μέρος στις κρίσιμες στιγμές της Ρουόσικης "Επανάστασης". Άκόμη και τον "Ελληνα σοσιαλιστή Παύλο Άργυριάδη που έδρασε στην πρώτη γραμμή του γαλλικού σοσιαλιστικού κινήματος πριν από τριάντα-εσάρντα χρόνια. Άκόμη ό ιστορικός του ρουόσικου εργατικού κινήματος που θά καταστράψει από τά άρχεια της μουσικής τσαρικής άστυνομίας κι' από άλλες άνέκδοτες ως τά τώρα πηγές στην ιστορία της προεπαναστατικής εποχής της Ρωσίας, θά βρει και θ' αναφέρει πολλά όνόματα ρομίων που πήραν ενεργό μέρος στον άπολυθερωτικό επαναστατικό άγώνα του ρουόσικου προλεταριάτου. Άνοιξαμε την παρίνεση αυτή όχι βέβαια από έθνικόν' έγωισμό αλλά γιατί θέλω να τονίσουμε πώς πρέπει να μελετούμε τά παλιά και να έρευνούμε όσο μάς είνε δυνατό, την ιστορία του κινήματός μας, για να παίρνουμε άπ' αυτό τά άναγκαία θετικά κι' άρνητικά διδάγματα. Κι' άκόμη γιατί σε μερικούς "άπορητηνους" δικούς μας κύκλους επικρατεί ή μικροαστική και αντίδιαλεκτική αντίληψη πώς στο ρωμείο δέ γίνεται τίποτε!

* *

Ό Παναγιώτης Σοφιανόπουλος δέν άνήκει στην εποχή της "προιστορίας" του εργατικού μας κινήματος. Έζησε πολύ πιο μπροστά. Σέ εποχή που στην Ελλάδα δέν ύπήρχαν παρά σε έμβρυϊκή κατάσταση "εργάτες" με τη σημερινή έννοια. Γεννήθηκε ίσως στά 1787 στο Σοπιτό τών Καλαβρύτων. (*) Κα-

(*) Τis βιογραφικές πληροφορίες είχε την καλοσύνη να μού τις δώσει ο κ. Ι. Γουριώτης δικηγόρος στη Μανσόουρα (Αιγύπτου) που είνε ένας από τούς λίγους—ίσως και μοναδικός—που έχει στη βιβλιοθήκη του τό περιοδικό "Πρόδος" που έβγαλεν ό Σοφιανόπουλος στην "Αθήνα τό 1836—1838. Ό κ. Γουριώτης τυχαία—έπως μού γράφει ό ίδιος—πριν από πολλά χρόνια βρήκε ένα δεμένο βιβλίο με παλιό δέσιμο μπροστά στα ύπαιθρια παλιά βιβλιοπολεια, που έβουρε, στις σκάλες της Βιβλιοθήκης και έπειδή

τάγονταν, έπως μπορούμε να τό μαντεύσουμε από τις σπουδές που έκανε στην Εύρώπη, από έσπορη οικογένεια. Στην Εύρώπη που έζησε πολλά χρόνια. (στη Βιέννη, Παρίσι και Λονδίνο) σπούδασε γιατρός. Στην επανάσταση του Εικοσένα κατέβηκε στην Ελλάδα και όχι μοναχά πολέμησε μ' και έπαιξε σπουδαίο ρόλο, (*) ανάμεσα στις τότε πολιτικές φατρίες. "Όταν πιά έγινε το Βασίλειο, ό Σοφιανόπουλος ήρθε στην Αθήνα, όχι βέβαια για να κάνει τό γιατρό. Δέν είναν καμιοέρες για την ήσυχη ζωή του επαγγελματία γιατρού. Ίδιοσυγκρασία επαναστατική και μυαλό φιλοσοφημένο, ζήτουμε τό νέο και πρό πάντων ζήτουμε να βρει μια δικαιολογία για την τότε κατάσταση—και παράλληλα τό "φάρμακο"—για την καλυτέρευση της κοινωνικής άδύλτητας και της άφρόνητης δυστυχίας του "έλευθερωμένου" πιά Ελληνικού λαού. Γι' αυτό και δέ ζήτησε καμιά δημοσία θέση που θά την έπαιρνε εύκολα με τη γλωσσολογία του και τη μόρφωση του. Ότε κολλήσε σε μια από τις τότε πολιτικές φατρίες. Άπό τά γραφόμενά του φαίνεται πώς δέν είναν ούτε πολιτικός της καριέρας ούτε πολιτικάντης, με ένας κοινωνικός φιλόσοφος.

Για να διαδόσει τις ιδέες του έβγαλε ένα περιοδικό (άρχες του "Ιούλη του 1836) που τό άνόμασε "Πρόδος".(**) Πριν άναλύσουμε και κρίνουμε τις θεωρίες του Σοφιανόπουλου πρέπει πρώτα να δούμε ποιά είναν ή πολιτικοκοινωνική κατάσταση του νέου μικρού Βασιλείου. Μάς δόθηκε άλλοι άπορητή(***) να περιγράψουμε σε ποιά κατάσταση βρισκόταν ή Ελλάδα στο τέλος της "Επανάστασης. Ή άστική τάξη (πρωματευτάδες, καρδοκυρίαί κλπ.) που είχαν την πρωτοβουλία στο ξεσάκμα του Εικοσένα έξαντλήθηκαν από τό μακρόχρονο και άίματηρο πόλεμο και έπασαν σε μια κρίση βαθεία, ενώ τά φρουδαρχικά στοιχεία (κοσμοαπάσηςδες) βρήκαν την ευκαιρία να σηκώσουν κεφάλι και με τότε έρχοιό του "Όθωνα να πάρουν την πολιτική έξουσία στα χέρια τους. "Ο πο-

τού έκανε έντύπωση τό «περίεργο» περιεχόμενο του τ' άγόρασε. Υστερα δέ άπό τό μελέτησε, έγραψε μια άξιόλογη μελέτη στο περιοδικό «Κοινωνισμός» που έβγαζε στην Αθήνα τό 1910. Στη μελέτη του αυτή άναδημοσίευσε μεγάλα άποσπάσματα από τό βιβλίο του Σοφιανόπουλου και μάς δίνει τις βασικές και κεντρικές γραμμές της φιλοσοφίας του. "Ο κ. Γουριώτης τον όνομάζει "φιλόσοφο". Άπό τη μελέτη αυτή του κ. Γουριώτη άντιγράφουμε παρακάτω δσα κομμάτια χρησιμοποίησε σε τούτη μας τη μελέτη έχοντας όδηγό κένα πολυσέλιδο γράμμα του. Προσθέτω έδώ και την πληροφορία πώς δόταν σπούδαζε στο Παρίσι, μετέφρασε τό περίφημο τό-τες έργο του Beccaria «Περί πινών και Έγκλημάτων».

(*) Κοίττα: "Αθηναϊκόν Άρχειον" έκδ. Βλαχογιάννη. Ι. σελ. 7—8, 451, 457, 458, 469, 485.

(**) Το 20 φυλλάδιο στις 15 "Ιούλη 1836, τό 30 στις 21, τό 40 την πρωτομιάση του 1836, τό 50 στις 15 Αύγουστού, τό 60 την 1η Σεπτέμβρη τό 70 φυλλάδιο στις 15 Σεπτέμβρη, τό 80 στην 1η 8)βρη, τό 90 φυλλάδιο στις 15 Σεπτέμβρη, τό 100 στις 15 Ν)βρη, τό 11 στις 20 στις 30 8)βρη, τό 100 στις 15 Ν)βρη, τό 11 στις 20 Ν)βρη κλπ. Άπό τό 160 φυλλάδιο (20 Μάρτη 1837 Ν)βρη κλπ. Άπό τό 260 φυλλάδιο την 1 του Γενάρη 1838 (τρίτη χρονιά και νέα άριθμηση τών φυλλαδίων και τό 30 (τελευταίο) στις 15 Αύγουστού 1838. Πιο ύστερα—δηλαδή ύστερα από την καταδίκη του—με την συντρομή τών φίλων του ξανατόπισε τό περιεχόμενο τών φυλλαδίων σε δυό τόμους: "Ο πρώτος τόμος από σελ. 216 περίερα τό φυλλάδια 1—15 και ό δεύτερος τα φυλλάδια 16—30 βγήκε στα 1839 κ' έχει σελίδες 286.

(***) Κοιτ. Νεοελληνική Πολιτική Ιστορία: Κορδάτου Ι. τομ. Α. σελ. 420-424.

(*) Σ. «Ν. Ε.» "Ο άρθρογράφος έννοει προφανώς τών «Κομμουνιστή» τού Ρουόβ.

ΚΡΙΤΙΚΑ ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Ν. ΚΑΖΑΝΤΖΑΚΗ: «Τί είδα στη Ρωσία». (Τόμ. Α'. Έκδ. «Στοχαστή», Αθήνα 1928.— «Ταξιδεύοντας». (Έκδ. «Σεράπειου» Αλεξάνδρεια), 1927.

Για πολλήν καιρό ο Καζαντζάκης ή δεν παρουσίαζε τίποτε ή μάς τα παρουσίαζε με ψευδώνυμο και σπαρμένα σε περιοδικά, έτσι σά να μην τα θεωρούσε σαν αντιπροσωπευτικά του έργου. Ύστερα όμως από την «Ασκητική» δημοσίευσε τρεις τόμους κι' αναγγέλλει κι' άλλους. Η «Ασκητική», αλήθεια, είναι μια εισαγωγή σ' όλα τα κατοπινά του έργα, μια «δολογία πίστωσης» που σύμφωνα μ' αυτήν γράφτηκαν τα κατοπινά. Έτσι, θάπρεπε, μιλώντας και για τούτα τα δυο βιβλία του, να συνεχίσω το προηγούμενο σημείωμα για την «Ασκητική». Δέ θάχα τίποτε να διορθώσω, τούναντίον θά μπορούσα να τονίσω πολλές γνώμες μου, γιατί όπως είπα τα βιβλία αυτά είναι μια έφαρμογή της «Ασκητικής» στην εξέταση συγκεκριμένων φαινομένων, είναι ή λογιστική ύστερα από την «Αγγελία».

Δέ θά έπιμεινω όμως. Ο Κ μάς δίνει τη γραμμική του θά κρατηθώμε: «Η στιγμή είναι κρίσιμη.. Η ανάγκη της αυτοσυντήρησης—νά, το πρώτο χρέος» άργότερα, όντας περάσει ο κίνυνος, τότε θάχουμε καιρό για φιλοσοφίες. Τώρα, να ζήσουμε πρώτα!»

**

Ο Κ. ζητώντας ν' αντιληφθεί τις διαφορές εκδηλώσεις της σύγχρονης άνησυχίας του κόσμου πού παλεύει μέσα στο χ'ος και ζητάει να βρεί μια διέξοδο, ταξίδεψε στην Ίταλία, στην Ίσπανία, στις κοντινότερες χώρες της Άνατολής: Αίγυπτο, Σινά κι' «άπο την άλλη μεριά του πράχτη» στη Ρωσία όπου «ένα πείραμα αίματηρό τελείται».

Χρονολογικά πρώτο είναι το ταξίδι της Ρωσίας, αυτό πού μάς δηγείται τώρα ο Καζαντζάκης. Άπο τότε ταξίδεψε στις άλλες χώρες τή Ρωσία την άγάπησε. Ότε οι Άλάμπρες και τή Άλκάθαρ, ότε ο Άγιος Φραγκίσκος της Άσολής, ότε οι Πυραμίδες κι' ή Σπίγγα μόρσαν να τού ελαττώσουν αυτήν την άγάλη γιατί μάς λέει πως άνήκει στους ανθρώπους πού «γνωρίζουν κι' άγαπούν τις παλιές ωραιότητες και για μια βραχύτατη στιγμή, με φοβή ένταση θάλγουνται άπο τή παλιότραγουδι μ' βία άποσπώνται κι' έξακολουθούν τή ταξίδι... κι' έξακολουθούν να πολεμούν... τή σύγχρονο άγώνα...».

Ο Κ. πήγε στη Ρωσία με τή μάτια δλάνοιχα, είδε μια προσπάθεια πού γίνεται εκεί, μάς λέει όλες τις εκδηλώσεις, είδε τις δυσκολίες πού παρουσιάζονται, τή κακή πού υπάρχουν και ζητήσε και βρήκε και τις αιτίες τους. Μπορεί κανείς να διαφανεί στις κρίσεις του και στις σκέψεις του—και μέε θάχαμε άρκετές διαφωνίες—μά δέ μπορεί κανείς ν' άρνηθεί την άπόλυτη ειλικρίνεια: «Δέω την αλήθεια όπως την είδαμ τή μάτια μου. Η στιγμή πού περνούμε είναι τόσο κρίσιμη πού κάθε ψευτιά ή άποσίωψη της αλήθειας θάταν πράξη άτιμωτική» και προσθέτει: «Τή Ρωσία, όποιος θέλει γόνιμα να συμμαχήσει με τή πνεύμα, πού πάει μπροστά, συντρίβοντας και δημιουργώντας, πρέπει να την άγαπήσει άκέρια».

Ύστερα ο Κ. ταξίδεψε στην Ίσπανία όπου γίνεκε και κει μια προσπάθεια έξόδου άπο τή μεταπολεμικό χάος και συμπεραίνει: «Όλη ή σημερινή κατάσταση της βίας στην Ίσπανία, έχει όλα τή στοιχεία της προσωρινότητας... Στην πρώτη ευκαιρία όλα πάλι θά ξεσπάσουν κι' όσο ή πίεση στάθηκε μεγαλύτερη, τόσο τή ξέσπασμα θάναί βιαιότερο».

Κι' άπο τήν Ίταλία, τή «πρώτο» αυτό πού τόσο

θανάζει ο «μεγάλος» Τύπος μάς: «Τί θά συμβεί όταν λείψει ο Μουσσολίνι... Δεν είναι άπίθανο ο Μουσσολίνι να μην είναι τίποτε άλλο παρά ο σκληρός πρόδρομος στην Ίταλία τού Λένιν». (Ο Κ. κάνει μια σύγκριση τού Λένιν με τόν Μουσσολίνι, τόσο άπαράδεχτη ή φανατική άφοσίωση τού πρώτου στην έξυπνέρτηση μιας ιδέας με τόν έξοκεντρισμό τού δεύτερου!).

Έκτός άπο τις παραπάνω γνώμες του για τήν πολιτικοκοινωνική κατάσταση τώνχωρών πού ταξίδεψε, ο Κ. έκφράζει και πολλές άλλες θανάσιμες γνώμες για διάφορα ζητήματα. Για τή Γκρέκο μάς λέει πως «στις κλασικές και ψευτοκλασικές εποχές ήταν φυσικό να θεωρείται τρελός. Σήμερα είναι φυσικό να θεωρείται όδηγός μας και συναγωνιστής». Και για τόν Καβάφη μάς δίνει τόν καλύτερο όρισμό: «Ο Καβάφης έχει όλα τή τυπικά χαρακτηριστικά ένός έξαιρετικού άνθρώπου της παρακμής... Κοιτάζει έξαπομένως σε μια μαλακή πολυθρόνα άπο τή παραθύρο του και περιμένει τούς «Βαρβάρους» να προβάλλουν...»

**

Μιά μονάχα παρατήρηση στο φιλοσοφικό μέρος τών βιβλίων. Στις συζητήσεις του στη Ρωσία φαίνεται πως συνέβαινε ο Καζαντζάκης ότε ο σοσιαλιστής του νάχα μεγάλες σχέσεις με τόν ιστορικό όλισμό, όπως φαίνεται άπο τή άρκετά άπλοή εκείνη σύγκριση φυσικών και κοινωνικών νόμων. Και θάλεγα τούτο στον κ. Κ.—Όχι, ή κοινωνιολογία δέ μπορεί να προβλέπει άκριβώς πού θάναί ή κατάσταση σε τρία χρόνια. Μά είναι τόσο βέβαιες και οι προβλέψεις τών φυσικών επιστημών. Άς πούμε πως σ' ένα βουνό άνακαλύπτουν έναν ύπόγειο ποταμό και τόν βγάζουν στην έπιφάνεια: ένας μηχανικός μελετώντας τήν κλίση τού εδάφους και σύμφωνα με τούς νόμους της υδροστατικής και της βαρύτητας, καθορίζει πού όρόμο θά πάει τή ποταμή για να χυθεί στη θάλασσα. Άν έπειτα μια έξαρση πού εδάφους άπο σεισμό (άπρόβλεπτο γεγονός) ή μά τεχνική διοχέτευση τού νερού άπ' άλλο μέρος (ρόλος της προσωπικότητας) βγάλουν τόν ποταμό άπο τήν κοίτη του, σημαίνει πως ή επιστήμη τού μηχανικού δέν άξίζει μια πεντάρα; Κ' εδώ (στη φυσική) ή πρόβλεψη άποδειχίνεται άβέβαιη, τούς νόμους όμως της υδροστατικής και της βαρύτητας δέ θά τούς άμφισβητούσε κανείς: τού νερού συνωμότητα ή άργότερα θά φτάσει στη θάλασσα. Πόσο δυσκολότερη είναι ή πρόβλεψη στή κοινωνική φαινόμενα πού και δευτερευόντες παρεπιμπτόντες παράγοντες είναι πολύπλοκοί και ή επιστήμη τόσο νεαρότερη. Ο κοινωνικός όμως νόμος της βαρύτητας: ο οικονομικός, μένει πάντα σωστός: τού κοινωνικού ρεύμα συνωμότερα ή άργότερα θά φτάσει στον προορισμό του.

Μά γι' αυτά, είπαμε, έχουμε καιρό. Τώρα άρχισεν ή «Έξοδος άπο τής «γής δουλείας». Τώρα να ζήσουμε πρώτα!»

Θ. Ν. ΤΣΑΒΕΑΣ

ΕΠΙΛΟΓΟΙ

ΤΑ ΜΑΥΡΑ ΔΕΣΜΑ

Ο άτιμωτικός έπίλογος της άκούμενης τρομοκρατίας κατά της ελεύθερης σκέψης,—έξω άπο κάθε «δημοκρατική» και «φιλελεύθερη» έννοια και κάθε «συνταγματικό» φάσμα,—ή έπισημοποίηση της δικτατορίας τού Κράτους τών μεγαλομπουρζουάδων και τών ύπηρετών τού ξένου κεφαλαίου, ή έγκαθίδρυση ένός νέου, πνευματικού άπολυταρχισμού, μέλλει να προέλθει, μετά τήν επανάληψη τών εργασιών της Βουλής, υπό μορφή νομοσχεδίου καταρτισθέντος κατά παράβση κάθε ήθικης και κάθε άνθρωπισμού.

Τά μαύρα δεσμά της ελεύθερης διανόησης χαλκεύονται με τήν αυθαίρεσία τών Μαργήδων και τών Τουρκοβασιλίδων, για να σφραγίσουν τή στόμα τών καταπιεζομένων τάξεων προς κάθε διαμαρτυρία. Η «νομιμοποίηση» τών διώξεων τών πρωτοπόρων τού εργατικού κινήματος—έπίσηψη τών πολύτιμων ύπηρεσιών τών χαφιέδων τού Συνασπισμού—είναι μια καινούργια πρόκληση στην ύπομονή τών πλατειών μαζών.

Τό καθήκον όμως τών Έλλήνων διανοουμένων—όσων τή πνεύμα δέν είναι ναρκωμένο άπο τή μορφίνη τών κρατικών μεγαλοδωριών—είναι: να διαμαρτυρηθούν ενάντια στον άπειλούμενο στραγγαλισμό τών ελευθεριών τού πνευματικού και τού λόγου. Έχουν καθήκον ν' άντιδράσουν ενάντια στους μελετώμενους μεσαιωνισμούς πού θά πνίξουν όριστικά τή χώρα τους στο κύμα της μαύρης τρομοκρατίας.

Η διαμαρτυρία τους πρέπει ν' άκουστεί πλατείαι και έντονη. Η φωνή τους άς μη περιοριστεί στο καφενείο και στο πεζοδρόμιο. Οι πιδ φωτισμένοι άς γίνουν πρωτοπορεία. Η «Νέα Έπιθεώρηση» τάσσεται πρόθυμα στην έμπροσθοφυλακή.

Έμπρός, λοιπόν!

Η «ΝΕΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ»,

Μά όρμη έκδικήτρα τή έθνη σηκώνει και τών Καίσαρων καταγής οι θρόνοι! Κι' άπο τή Έθνη κι' άπο Καίσαρες, πιδ άπάνου κι' άπο τή θέλημα όποιου λαοσλάνου Σπάρτακι, έσένα ή Νέμεση άνασταίνει!...

Σήμερα: «Άπο καιρό ένεδρόσουν και παραδοκούν έλικυστικά θρασύστομα δαιμόνια... Οι θείες Πατρίδες προσβάλλονται... Ίερές λατρείες γίνονται σκοτεινά στα χροτήματα θρησκευμάτων βλοπταν...»

Ο Παλαμάς, ο δημόσιος υπάλληλος, ο καιροπληρονομήσιος Γραμματέας τού Πανεπιστημίου:

«Τίς έκκλησιές; Μην τρέμετε! Γρεμιστε: για τούς ναούς της Έπιστήμης τόπο...»

Τά μνήματα τή ιερά; Κι' αυτά συντριμμα!

Ο Παλαμάς, ο Άκαδημαϊκός, ο κατά παραγγελία πανηγυριστής:

«Τά περασμένα, χωρίς έξαιρεση, κηρύσσονται ως έξαφανισμένα άπο προσώπου γής»...

... «Και λημονείται πως υπάρχουν περασμένα ιδανικά και πράγματα πού πάντα και μακριά άπο τή φως τού ήλιου και στα ύποθόνια και ως νεκρά θεωρούμενα, έξακολουθούν να είναι κυβερνήται τών Συντατών. Και οι Πατρίδες άντέχουν γιατί ει' άδύνατο να λείψουν!»

Άλλάξαν οι καιροί κ. Παλαμά! Πόσο όμως άξιοθρήνητα!...

...Και με σκήπτρα, με κορώνες
οι Σταυροτήδες! Τά Έθνη: οι σταυρωμένοι!

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ

(Κρίνονται τὰ βιβλία πού μᾶς στέλνονται ἀπὸ δύο ἀντίτυπα)

Κοινωνιολογικά :

Κάρλ Μάρξ : «Τὸ Κεφάλαιο». Βιβλίο Α' Τεύχος Β' σελ. 336. (Μετάφραση Π. Πουλιόπουλου καὶ Γ. Δούμα, ἀπὸ τῆ Volksausgabe τοῦ Κάουτσκι). (*Η παραγωγή τοῦ Κεφαλαίου—: Μέρους β'. *Η μετατροπὴ τοῦ ζήματός σὲ κεφάλαιο. Μέρους γ'. *Η παραγωγή τῆς ἀπόλυτης ὑπεραξίας. (*Εκδ. «Σοσιαλιστικῆς Βιβλιοθήκης». «Ἀθῆνα», Α. Ι. Ράλλης καὶ Σία). Ἀθῆνα 1928.

Κάρλ Μάρξ : «Τὸ ἡμερομίσθιο». (*Εκδ. Ἀκαδημαϊκοῦ). 1928.

Π. Κροπότιν : «Ἡ Ἠθικὴ» (Μετ. Ι. Νικολοπούλου). (*Εκδ. Ἀκαδημαϊκοῦ) 1928.

Ν. Μπονχάρν : «Τὸ ἀλφάβητο τοῦ Κομμουνισμοῦ» (Τρίτη ἐκδοσις. Μετάφρ. Σφήκα—Γκοβόστη) 1927.

Λογοτεχνικά :

Παναῖτ Ἰστράτι : «Ὁ Μπάρμπα Ἀγγελῆς». (Μετάφρ. Γαλάτ. Καζαντζάκη). *Εκδ. «Κοραῆ»). 1928.

Θ. Ντοστογιέβσκι : «Τὸ ὑπόγειο» Β' ἐκδοσις. (Μετάφρ. Γ. Σημησιώτη). (*Εκδ. «Ἀνατολῆς». Σολωμοῦ 12). 1927.

Παναγ. Μαυρέα : «*Ἐλεγιοὶ Α' καὶ Β' σειρά. Ἀθῆνα. (σ. «Ν. Ε.» Γράφουμε στὸ ἐρχόμενο γὰρ ὅλες τὶς σειρές).

Αἰμ. Ζολᾶ : «Ἡ ἐπιστροφή τοῦ πεθαμένου». (Μετάφρ. Ἄντ. Παναζοπούλου. *Εκδ. Γκοβόστη), 1928.

Κριτικά :

Α. Ν. Βολανάκη : «Ἡ τέχνη ὡς κοινωνικὸ φαινόμενο». 1928 (σ. «Ν.Ε.» Τὴν κρίσιν μᾶς γὰρ τὸ βιβλίον, θὰ τὴν ποῦμε στὸ ἐρχόμενο).

παίδια» του. Θὰ βγαίνει κάθε δεκαήμερο μὲ Ἰβσέλιδο φυλλάδιον λεξικὸν κοινωνιολογίας καὶ φιλοσοφίας». Ἀπὸ τὰ περιεχόμενα τοῦ 1ου φύλλου τῆς «Ἐγκυκλοπαιδείας» σημειώσαμε: Ν. Λένιν: «*Υλισμὸς καὶ ἐμπειρικριτικισμὸς», Ζᾶν Ζωρές: «Τὸ φιλοσοφικὸ πνεῦμα τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως», Γ. Πλεχάνωφ: «Τὰ θεμελιώδη ζητήματα τοῦ Μαρξισμοῦ», Καρόλου Ραππορό: «Ἡ φιλοσοφία τοῦ Μάρξ», Π. Λαφόγκ: «Τὸ δικαίωμα τῆς ἀναπάσεως»,

κάτι πὸ δεμένο μαζί του. Φ. Χαλ., Γ. Δὲ μᾶς δόθηκε ἀκόμη καιρὸς γὰρ τὸ διαβάσωμε. *Ἡ θὰ τὸ δημοσιεύσωμε στὸ 5, φ. ἢ θὰ σᾶς γράψωμε σχετικὰ. Φροντίστε ὅμως καὶ γὰρ τὴν Καμπάνια μας στὴν ἐπαρχία σας.—Γ. Ράσκ. Μυτιλλήνη. Σᾶς εὐχαριστοῦμε. Στείλαμε. Δ. Καστ. Καρόταινα. Πρέπει καὶ νὰ διαβάσετε λίγο. Ἴσως ἀργότερα κατὰ νὰ γράψετε. Γ. Δ. Μαρ. Μυτιλλήνη. Πῶς νὰ σᾶς εὐχαριστήσωμε γὰρ τὸ ἐνδιαφερό σας; *Ἡ Καμπάνια μας ἴσως δώσει νέα κίνησις τοῖς κύκλους σας ἐκεῖ. Α. Πανο. Ἐνταῦθα. Δὲν μᾶς γράφατε. Τὸ τραγοῦδι σας δημοσιεύεται κατὰ ἐρχόμενο. Χρυστ. Σαβ. Νέα Ὑόρκη. Ἐλπίζομε νὰ τὰ ἐλαβε. Περριμένομε. Ι. Χ. Πάτρας. Πήραμε τὴ μελέτη σας. Θὰ σᾶς ἀπαντήσωμε ὅταν τὴ διαβάσωμε. Κ. Καστ. Θεσσαλονίκη. Μὰ καὶ βέβαια δὲ θὰ μπορούσε νὰ δημοσιευεῖ μὲ τέτοια ἐξαμβλωματικὴ μελέτη. Ὁ συγγραφεὺς τῆς εἶναι προφανέστατα ἔξω ἀπὸ κάθε ἔννοια λενινισμοῦ ἢ μαρξισμοῦ. Θεωροῦμε περιττὸ καὶ ν' ἀσχοληθῶμε μὲν. Ἄν θὰ θέλατε νὰ σᾶς τὴν ἐπιστολήσωμε, μπορούμε νὰ μᾶς στείλετε τὰ ταχυδρομικὰ τῆς γιατί δὲν ἀξίζει τὸν κόπο νὰ ξοδέωμε οὔτε μονόλεπτο.

*Ἐλάβαμε τὰ περιοδικὰ: «Νέα Ἀγωγή», Παρῶν 41β, (ἀρ. 2).—«Ἀναγέννησις», Σταδίου 28, Μέγ. Ἐφρεσίου, (ἀρ. 6).—«Ἑλληνικὰ Γράμματα», Μάγερ 28, (ἀρ. 7, 8).—«Νέα Ἐστία» Ρόμβης 22, (ἀρ. Β'. 6, 7).—«Ἴονιος Ἀνθολογία», Ζάκυνθος (ἀρ. 12).—«Σοσιαλ. Ἐγκυκλοπαιδεία», «Ἀκαδημαϊκὸν». Ἀθῆνα. (ἀρ. 1, 2) «Νέοι Ρυθμοί», Μεγ. Ἀλεξάνδρου. 115, Δράμα, (ἀρ. 1, 2). «Ἀλεξανδρινὴ Τέχνη», 10 Rue Lepsius, Ἀλεξάνδρεια. (ἀρ. 5) «Ρεϋ», organe du régionalisme méditerranéen. Frédéric Mistral, 13, Aix-en-Provence, (ἀρ. 2, Nouv. Série).—«L i b r e» Louis Roussel, Faculté des Lettres. Montpellier, Héroult—France, (ἀρ. 64-65).

Η ΑΛΛΗΛΟΓΡΑΦΙΑ ΜΑΣ.—Μ. Παπαν. Ἐνταῦθα. Σᾶς εὐχαριστοῦμε γὰρ τὴν καλὴν πρόθεσιν. Μόνον πὸ τὸ τραγοῦδι σας θὰ μπορούσε νὰ δημοσιευεῖ καὶ στὴ «Νέα Ἐστία» μὲ κολακευτικὴ ὑποσημείωσις τοῦ Διευθυντῆ τῆς. Ἀφοῦ ὁ ἀγῶνας μᾶς σᾶς ἐνδιαφέρει, προσπαθήσετε νὰ μᾶς στείλετε